

KÜRT MESELESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Bu rapordaki metinler KONDA tarafından Temmuz'2010 ayında gerçekleştirilen "Kürt Meselesinde Algı ve Beklentiler" araştırmasının "sonuç ve yorum raporunun" bazı bölümlerinin özetidir.

Bu özet metinler 24-31 Ocak 2011 tarihleri arasında "T24.com.tr" sitesinde yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

1	KÜRT MESELESİNDE SON FIRSAT: DÜNÜ VE BUGÜNÜ BARIŞ İÇİN YORUMLAMAK.....	3
1.1	SUNUŞ.....	3
1.2	KÜRT SORUNU'NUN EVRİMİNİ ETKİLEYEN DÜŞÜNSEL ZAAFLAR.....	8
1.3	SONUÇ YERİNE.....	15
2	KONDA ARAŞTIRMALARINDA KÜRTLER.....	18
2.1	KONDA ARAŞTIRMALARI HAKKINDA.....	18
2.2	ETNİK VE DEMOGRAFİK DAĞILIMLAR.....	19
3	BÖLGENİN SOSYOEKONOMİK DURUMU.....	25
3.1	OKURYAZARLIK ORANLARI.....	25
3.2	SOSYOEKONOMİK GELİŞİMİŞLİK.....	26
3.3	ÇALIŞAN KADIN ORANLARI.....	27
4	KÜRT MESELESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	28
4.1	KÜRT MESELESİNE BAKIŞ.....	28
4.2	KÜRT MESELESİNE DAİR SAPTAMALAR.....	29
4.3	KÜRT MESELESİ'NİN TANIMI.....	30
4.4	SORUNLU ZİHNİYET VE ALGI KALIPLARI.....	32
4.5	YENİ BİR DİL KULLANMAK.....	33
4.6	BİRLİKTE, FARKLILIKLARIMIZLA YAŞAYABİLMEK.....	34
4.7	SON SÖZ VE HABUR.....	35

1 KÜRT MESELESİNDE SON FIRSAT: DÜNÜ VE BUGÜNÜ BARIŞ İÇİN YORUMLAMAK

Doç Dr. Murat Somer / Koç Üniversitesi ve Princeton Üniversitesi

1.1 SUNUŞ

Türkiye değişiyor ve değişmek zorunda. Bu değişim her şeyden önce Türkiye'nin değişen sosyoekonomik ve demografik yapısından, bölgesindeki değişen jeopolitik dengelerden, değişen dünyadan ve değişen dünyada Türkiye'nin farklılaşan ve yükselen konumu gibi birçok dinamikten besleniyor.

Peki bu arada Türkiye demokratikleşiyor mu otoriterleşiyor mu? Bu sorunun aslında tek bir doğru yanıtı yok. Çünkü demokratikleşme çok boyutlu bir süreç. Yakın zamana dek Türk demokrasinin en çok eleştirilen eksiği atanmışların seçilmişler üzerindeki gücüydü. Yani ordunun ve yargının halkın seçilmiş temsilcileri olan sivil hükümetleri ve meclisi kısıtlaması. Bu boyuttan bakılınca Türkiye demokratikleşiyor, sivil hükümet bugün her zamankinden daha bağımsız. Fakat demokrasinin özellikle çoğulcu demokrasinin olmazsa olmaz başka boyutları da var. Halkın tercihlerinin olabildiğince özgürce oluşması ve siyasete yansımaları gerekir. Çoğunluğun her türlü azınlığa, sivil hükümetlerin ve güvenlik güçlerinin de muhalefete, bağımsız yargıya ve hukukun üstünlüğüne, düşünce, ifade ve bilgi edinme özgürlüklerine gerçek anlamda saygı duyması gerekir. Bu konularda Türkiye'nin geriye gidip gitmediği tartışılabilir belki ama çok ciddi eksikleri var ve bu eksiklerin giderilmesi için gerekli çabanın gösterildiğini iddia etmek mümkün değil. Yani Türkiye'nin bir bacağı demokratikleşirken bir diğer bacağı yerinde sayıyor veya otoriterleşiyor.

Seçmen tercihleri eğer bir bütün olarak ve doğru olarak okunursa halkın bu durumun farkında olduğu ortaya çıkıyor. 12 Eylül referandumunda oya konulan değişikliklerin özünün asker sivil ilişkileri ve yargının yapısı gibi demokratikleşmeyle ilgili konular olduğu açıktı. Değişimin artılarının en azından eksilerinden daha fazla olduğunu düşünenler evet dediler aksini düşünenler hayır dediler. Bir yerde değişim halkın jüri olduğu bir değerlendirmeye tabi tutuldu. Eğer yüzde 70-80 gibi büyük bir çoğunluk hayır deseydi halka göre değişimin hiç demokratikleşme yönünde olmadığı sonucu çıkarılabilirdi. Eğer büyük çoğunluk evet deseydi demokratikleşmenin aksayan yönlerinin önemsenmediği, şu anki haliyle değişime tam destek olduğu sonucu çıkarılabilirdi. Her ikisi de olmadı. Çoğunluk evet dedi ama toplumun yüzde 42 gibi çok önemli bir kesimi de hayır dedi. Yani çoğunluğun değişimi tercih ettiği ama bu değişimin eksileriyle veya eksikleriyle ilgili ciddi endişeler bulunduğu sonucu ortaya çıktı. Bireysel olarak her vatandaşın olan biteni ilgili algılaması ve yargısı eleştirilebilir sübjektif veya eksik bulunabilir. Ama halkın bütünü bir jüri olarak görevini yapmış ve toplama bakıldığında sağduyulu, olanı biteni değişik yönleriyle okuyabilen bir mesaj vermiştir.

Bu mesajın özellikle seçim sonrası gündeme gelmesi beklenen yeni anayasa yapılırken hatırlanması demokratikleşme için en doğrusu olacaktır. Amaç yüzde 58'den çok daha yüksek bir toplumsal onayı sağlayacak bir yeni anayasa yapmak olmalıdır. Daha düşük bir çoğunluğun onayıyla geçen bir anayasa da tabii meşru olur ama arzulanan toplumsal uzlaşmayı sağlamaktan uzak kalır.

Bu konuda temel sorumluluk siyasete ait. Halk seçim ve referandum gibi oylamalarda, kamuoyu yoklamalarında gidişatla ilgili sağduyusunu, temel tercih ve arzularını yansıtır. Ama bu tercih ve arzuları somut söylem ve politikalara dönüştürmek siyasetin görevidir. Eğer siyasal aktörler değişimin önünde olmayı seçerlerse o zaman daha müreffeh, daha demokratik ve herkes için daha fazla özgürlüğün, güvenliğin ve hukuk devletinin olduğu bir Türkiye hedefine yönlendirebilirler. Uzlaşma yoluyla daha özgürlükçü, rejimin temel prensiplerine sadık ama çeşitliliğe açık, değişen gerçeklere uygun ve Türkiye'nin önünü açan yeni bir anayasa yapabilirler. Toplumsal barışı ve demokrasiyi güçlendirebilirler. Eğer bu becerilemezse, sonuçları tahmin edemeyeceğimiz kadar ağır olabilir.

Bu durum en çok Kürt meselesi için geçerli. İçinde bulunduğumuz dönemde eğer sağduyulu ve cesur kararlar alınabilirse bile bu sorunun kısa vadede çözülmesini bekleyemeyiz. Ama eğer sağduyulu ve cesur kararlar alınabilirse şiddet minimize edilebilir ve uzun vadede demokratik siyaset ve uzlaşma yoluyla bir çözüm bulunabilir.

Bu sorunla ilgili son yirmi yılda yazılan yazılara bakıldığında belli aralıklarla "kritik dönüm noktası," "çözüm şansı" gibi başlıkların sıkça kullanıldığı görülebilir. Ama karar vericiler gerekli politikaları üretmedikleri ve cesur adımları atamadıkları için bu kritik dönüm noktalarını daha sonra yenileri izlemiştir. Bu arada sorun kendi dinamikleri içinde büyümeye devam etmiştir.

Geçmişte bu kararların alınmasının önündeki en önemli engellerden biri karar verme mekanizmalarının yeterince şeffaf, sivil siyasetin yeterince özgür olmamasıydı. Bugün askerin siyaset üzerindeki etkisi hukuki ve fiili olarak çok azalmıştır. Kürtler arasında ise sivil toplum ve BDP'nin içindeki çeşitlilik kendini daha fazla ifade etmeye başladı. Gelecekte PKK'dan bağımsız siyaset yapılabileceğine dair emareler arttı. Mücadelesine ayrı bir devlet kurmak iddiasıyla çıkan PKK'nın bugün en azından söylem düzeyinde taleplerini çok daha muğlak ve ılımlı kabul edilebilecek olan demokratik özerklik talebine indirgemiş olduğunu gözlemleyebiliriz. Her şeyden önce siyasal alanda muhatap alınmak arzusunda olduğunu söyleyebiliriz.

Eğer önümüzdeki dönemde uzlaşma sağlanabilir ve değişim daha demokratik bir Türkiye yönünde olabilirse, o zaman güvenlik ve demokratik rejimin nitelikleri gibi yaşamsal konulardaki politikaları denetleyen, siyasi partilerin, halkın ve kamuoyunun üzerinde bir güç olmayacak. Türkiye Cumhuriyeti'nin en yaşamsal kanayan yarası "Kürt meselesinde" de son sözü Türkiye kamuoyu verecek, siyaseti yönlendirecek.

Peki, siyaset ve kamuoyu bu rolü oynamak konusunda ne kadar hazırlıklı?

Uzun zamandır araştırmalar Türkiye siyasetinde iki paradoksa işaret ediyordu. Partilerin tabanlarının eğilimleriyle parti politikaları arasında bir çelişki vardı. CHP'yi destekleyen seçmenler AKP'yi destekleyenlere göre, etnik farklılıklara ve farklı kùltürlere açık olmak konusunda nispeten daha liberal ve hoşgörùlü inanç ve tercihlere sahiptiler. TESEV ve KONDA gibi kuruluşların kamuoyunda yoklamalarında çıkan sonuçlar CHP'ye oy veren kesimin ortalama olarak örneğin Kürt komşu, iş ortağı veya eř sahibi olmaya, kendileri dışındaki insanların değişik nedenlerle kimliklerini yaşamakta zorluk çektiğini düşünmeye daha açık olduklarını gösteriyordu (ancak başörtùlü kesimle ortak yaşam konusunda sonuçlar daha farklıdır ve ayrıca değerlendirmek gerekmektedir). Belki en çarpıcı olanı CHP seçmeni Kürt Meselesi'nin devletin politikaları sonucu ortaya çıkan bir "Kürtler'in kimlik sorunu" olduğunu düşünmeğe daha eğilimliydiler. Bu bulgularla uyumlu sonuçları ben de yazılı basının kapsamlı içerik analizinde bulmuştum. Bekledięimin aksine, laiklik hassasiyeti gösteren gazetelerde muhafazakar kesimin okuduğu gazetelerle karşılaştırıldığında, Kürt meselesinin kimlik ve demokratikleşmeyle ilgili boyutları üzerine, anadilde eğitim ve TV gibi konularda, daha çok tartişma ve pozitif yargı vardı.

Bu bulgular, CHP seçmeninin (ve CHP'nin entelektüel tabanını oluşturması beklenen yazarçizer kesimin) başkalarının etnik-kùltürel kimliklerine ve problemlerine karşı AKP seçmeniyle karşılaştırınca göreceli daha duyarlı olduğunu ve bu problemleri ortadan kaldırmaya yönelik çabalara—siyasal ayrılıkçılıkla ilgili kaygılarını giderecek bir söylem ve programla ifade edilebilirse—destek vereceğini düşündürmektedir.

Oysa partilerin politikaları tam tersi bir görünüm çiziyordu. Son yıllarda Kürt açılımı gibi konularda—eksikliklerini bir yana bırakırsak—cesur adımlar atan ve liberal bir söylem kullanan AKP oldu. Değişimi engellemeye çalışıyor görünümü veren ise CHP oldu. Bir anlamda bu konularda AKP yönetiminin toplumun ve tabanının önünden gitmeye çabaladığını, CHP'ninse geriden gittiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak son dönemde CHP liderliğinin de değişimin önünde olmak arzusunu gösteren bir söylem kullanmaya başlaması bu konuda olumlu bir gelişmedir.

CHP değişimi sosyal demokrasi ve adalet, AB standartlarında demokrasi, çağdaş uygarlık gibi kendi hedefleri çerçevesinde savunabilir. Hatta kuruluş döneminin olağanüstü koşullarında tam olarak uygulanamayan (ve CHP'nin tarihsel misyonunun parçası) Lozan Antlaşması'nı uygulamak olarak savunabilir. Çünkü Lozan antlaşması, resmi dil mevcut olmakla birlikte, "Türkçeden gayrı lisan ile mütekellim bulunan" (Türkçe dışında bir dili konuşan) "herhangi Türkiye tebaasının" (yani Müslümanların da) özel ve kamusal hayattaki dil özgürlüğünü garanti altına alıyordu. Tabii belirleyici olan söylemden çok uzun vadeli pratikler ve parti örgütünün çalışması olacaktır. Son olarak etnik farklılıklar konusunda söylem ve politikaları tabanının tercihleriyle en uyumlu olan partinin MHP olduğu söylenebilir.

Peki, kamuoyu ne kadar hazırlıklı? Eğitimli kesimler, sivil toplum ve medya kanaat önderleri dâhil olmak üzere kamuoyunun Kürt Meselesi'nin tarihsel arka planı hakkında

yeterli bilgiye sahip olduğunu söylemek mümkün değil. Olağanüstü dönemlerde belirlenmiş olan ama üzerinden çok uzun yıllar geçtikten sonra da düzeltilmemiş sansür politikaları sonucunda toplum Kürt Meselesi'nin tarihi konusunda maalesef çok kısıtlı bilgiye sahiptir. Bu konuda belli bir akademik yeterliliğe sahip olan ve konuyu güvenilir bir metotla inceleyen bilimsel çalışmalar da göreceli olarak yeni ve henüz yetersizdir.

Son yıllarda kamuoyunun bu hazırlıksızlığını giderebilecek birçok popüler kitap ve inceleme yayınlandı ve yazılı ve sözlü basında tarihin farklı anlatıları dillendirildi. Bu hiç kuşkusuz olumludur. Ancak bu çalışma ve yorumlar çoğu kez, tarihsel olayları kendi koşulları içinde anlamak yerine, güncel siyasetin karşıtlıkları penceresinden yorumlama hatasına düşebilmektedir. Dolayısıyla “Kürt Meselesi”nin müsebbibi olarak Türk ve Kürt milliyetçileri birbirlerini, ulusalcılar “dış güçleri,” laikler “gericileri,” muhafazakârlar “dini geri plana atan laikleri” suçlamaktadırlar.

Oysa Kürt meselesi karmaşık bir siyasal sorundur. Kapsamlı ve uzmanlık gerektiren karmaşık siyasal, hukuki ve kurumsal çözümler gerektirmektedir. Ne dini bağlar ne de milli duygular ve ekonomik kalkınma tek başına bu soruna reçete olabilir. Tarihsel olguları ve dünyadaki karşılaştırılabilir örnekleri gerçekçi bir şekilde anlamadan geliştirilecek çözüm önerileri başarılı olmayacaktır.

Maalesef Kürt meselesi tam da çözüm üretmek konusunda kamuoyunun hakemliğine ve sağduyusuna her zamandan fazla ihtiyaç duyulan bir dönemde bir toplumsal kutuplaşma sürecinden geçmektedir.

Geçmişte ortalama Türkler ve Kürtler birbirini çok da tanımıyor ama buna karşılık husumet de beslemiyordu. Zihinlerindeki ortak vatani ve yaşamı sorgulamıyordu. Birbirini yeterince tanımama konusunda bir dengesizliği de saptamakta fayda var. Özellikle toplumun Türk çoğunluğu—Kürtler'in sayıca az olmasının da etkisiyle— Kürtler'i pek de yakından tanımıyordu. Son on yıllara dek ülkenin batısında yaşayan Kürtler'in sayısının oldukça az olduğu gerçeğini hatırlamak gerekiyor. Dolayısıyla Türkler'in büyük çoğunluğunun Kürtler hakkında birinci elden yani akrabalık, komşuluk veya iş ortaklığı gibi yollarla bilgisinin olmadığı sonucuna varabiliriz. Tabii eğitim sistemi de Kürtler hakkında bilgi vermiyordu.

Yakın tarihteyse özellikle genç kuşaklar, yıllar süren şiddetin, çözümsüzlüğün ve zorunlu göçün sonucu olarak, olumsuz koşullar altında aynı yaşam alanlarını paylaşmak, karışmak durumunda kaldılar. Son yıllarda birçok insan Kürt Sorunu'nun suçlusu olarak artık sadece devleti, PKK'yı veya dış güçleri değil birbirlerinin de iyi niyetini, ortak yaşamın kendisini sorgular hale geldi. Kısacası “gitmesek de görmesek de bizim olan köy”, kente kanlı bir isyanın gölgesinde gelince gönül birlikteliği de sorgulanmaya başlamıştır. Dünyadaki örnekler ve Türkiye'nin demografik özellikleri (Kürtler'in üçte biri azınlıklar halinde ülkenin batısında yaşamaktadır) göz önüne alındığında, temelde siyasal bir sorun olan Kürt Sorunu'nun etnikleşmesi ve toplumsallaşması çok ciddi ve sonuçları azımsanamayacak bir tehlikedir.

Bu yüzden Kürt Meselesi'nde herkesin birbirini her zamankinden de fazla anlamaya çalışması, bilgiyle desteklenmiş bir empati kurması gereken bir dönemdeyiz. Çünkü yolun sonuna yaklaşılmıştır ve eğer sorumlu davranılmazsa bugüne kadar yaşanan acıları aratacak, kazananı olmayan gelişmeler yaşanabilir.

İşte tam da bu nedenlerle Kürt Meselesi'nin arkasındaki tarihsel gerçekleri anlamaya çalışmak, popüler tabiriyle ezberleri bozmak zorundayız. Ancak bozulan ezberlerin yerine yeni ezberlerin gelmesi bir yarar sağlamayacaktır. Hatta çözüme katkı sağlamak yerine yeni bölünmeler, yeni çatışma noktaları yaratabilir.

Tarihi yorumlarken kendimize sormamız gereken temel soru, “eğer bir diğerimizin kimliğiyle, anadiliyle ve toplumsal çevresiyle aynı tarihsel koşulların içine doğsaydık o zaman biz ne yapardık?” olmalıdır. Bunu yaptığımızda zaman zaman kendimizi hiç ummadığımız konularda bulmamız işten bile değildir. Unutmamalıyız ki etnik köken kimsenin kendi seçimi değil doğuştan gelen bir özelliğidir. Oysa siyasal bilincimizde ve vicdanımızda etnik kökenimizin esiri olmayı veya olmamayı seçme şansımız vardır. Aynı şekilde bugün için tarihten dersler çıkarmak yönünde çaba göstermek elimizdedir.

Kürt Meselesi'yle ilgili tartışmaların birçoğu sorunun adıyla ve tanımıyla ilgili anlaşmazlıklar yüzünden tıkanır. Bu bir tesadüf değildir. Çünkü sorunun adı bir anlamda sorunun kimliğidir. Kürt meselesi tarihsel bazı koşullar ve hatalar nedeniyle bir kimlik sorunu haline gelmiş ve şiddet potansiyeli artmıştır. Bazılarımızın Kürt meselesi olarak adlandırdığı sorunun terörle, ayrılıkçı şiddetle, derin devlet ve devlet terörüyle, demokrasiyle, hukuk ve insan haklarıyla, ekonomik geri kalmışlıkla, jeopolitika ve dış güçlerle ilgili çok boyutlu bir sorun olduğu yadsınamaz. Böyle çok boyutlu bir sorunla ilgili farklı algılamaların olması doğaldır.

Cumhuriyet her şeyden önce bir uluslaşma, modernleşme ve “eşit vatandaşlar” yaratma projesidir. Birçok Kürt için mesele cumhuriyetin veya devletin, Kürtler'e eşit davranmaması, hukukunu teslim etmemesi sorunudur. Birçok Türk için ise sorun başka etnik grupların benimsediği eşitliği ve hukuku Kürt milliyetçilerinin reddedip isyan etmesi sorunudur. Cumhuriyet projesine hiç katılmak istemeyen Kürtler de olmuştur. Ancak şu saptamayı yadsımak zordur: Cumhuriyet projesine kendi tanımladıkları kimlikleriyle ve eşitlik anlayışlarıyla katılmak isteyen Kürtler'e—veya olsaydı başka gruplara—şiddete bulaşmalar da, bu imkân sağlanmamıştır. Bu böyle olmak zorunda mıydı ve sonuçları ne olmuştur düşünmek gerekmektedir.

Kürt Meselesi, Osmanlı ve Türk modernleşmesinin Kürtler'e dair doğurduğu siyasi ve idari sorunların Kürtler'e ait süreçlerle, yani Kürtler'in kendi kimlikleriyle ve tercihleriyle katıldıkları siyasal ve toplumsal araçlarla yönetilememesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda Kürt Sorunsalı kimlikle ilgili ve 1990'lardan beri kitleleşen ve şiddetin mirası nedeniyle çözümü çok zorlaşmış bir soruna dönüşmüştür. Sadece muktedirleri, seçkinleri değil, salt anadilinden dolayı sade vatandaş da mağdur eden bir adalet

problemine dönüşmüştür. Araştırmalara göre büyük çoğunluğu kadınlar olmak üzere, Kürt kökenli vatandaşlarımızın yaklaşık dörtte biri hiç eğitim almamıştır (Türkler arasında sadece yaklaşık on beşte bir) ve yaklaşık yedide biri Türkçe bilmiyor. Bu rakamları salt ekonomik geri kalmışlıkla açıklamak mümkün değildir. Eğitim ve kimlik politikalarıyla ve siyasal sorunlarla da mutlaka ilgisi vardır.

Bu dönüşümde başta devleti yönetenler olmak üzere seçkinlerin bazı düşünsel zaafı ve politika hataları büyük rol oynamıştır. Kürt meselesi gibi karmaşık ve hassas sorunların çözümü dünyanın her yerinde belli bir düşünsel-ideolojik esneklik ve pragmatizm gerektirmektedir. Ama söz konusu düşünsel zaafı, cumhuriyetin ilk kuruluş yılları gibi olağanüstü dönemlerde verilmiş olağanüstü kararların, üzerlerinden çok uzun süre geçtikten sonra da düzeltilememesinde önemli rol oynamıştır.

1.2 KÜRT SORUNU'NUN EVRİMİNİ ETKİLEYEN DÜŞÜNSEL ZAAFLAR

Bu özetin amacı şu veya bu modeli veya çözümü savunmak değildir. Buna siyasetçiler ve Türkiye kamuoyu karar verecektir. Demokrasiler uzlaşmaya dayalı olduğu sürece prensip olarak her reformu ve kurumsal düzenlemeyi tartışabilir ve uygulayabilirler. Amaç çözüme yönelik tartışmaların daha doğru kavramlar ve bilgiye dayalı tercihler üzerinden yapılmasına yardımcı olabilmektir. Bu, varılması umulan uzlaşmanın uygulanabilir ve kalıcı olabilmesi için önemlidir.

1.2.1 Eşit haklar ile aynı haklar kavramlarının birbirlerine karıştırılması

Cumhuriyet eşitlik adına herkesi aynı kalıba sokup aynı hakları vermeye çalışmıştır. Tüm vatandaşlara eşit hakların sağlanması ulus devlet ve cumhuriyet projelerinin olmazsa olmaz koşuludur. Ama eşit olmak her konuda aynı haklara sahip olmak anlamına gelmez. Tam tersine değişik gruplar eşit olmak için farklı ihtiyaçlardan kaynaklanan farklı haklara sahip olabilirler. Bir örnek vermek gerekirse, kadınların siyasette az temsil edilmeleri bir dezavantaj yaratmaktadır. Bu dezavantajı ortadan kaldırmak ihtiyacından dolayı bir kota uygulamasıyla kadınların erkeklerden farklı bazı haklara sahip olmaları kadın erkek eşitliği ilkesini bozmaz, aksine güçlendirebilir. Keza farklı ihtiyaçlarından dolayı hamilelik izni gibi erkeklerin sahip olmadığı haklara sahip olmaları eşitlik ilkesini bozmaz.

Aynı prensiple Kürtler'e dil, kültür ve coğrafya farklılıklarından ötürü farklı haklar tanınması eşitlik ilkesini bozmayabilir. Örneğin anadillerinin farklı olması nedeniyle yaşadıkları bölgelere Kürtçe konuşan memur, hakim ve öğretmen atanmasını sağlayacak hakların verilmesi eşitliği zedelemeyecek, güçlendirecektir. Türkçe'nin öğrenilmesini de kolaylaştırabilir.

Burada tek önemli olan adalet ve ilkeselliktir. Eğer başka etnik veya bölgesel gruplar da benzer sorunlar yaşıyorsa onlar da kendi ihtiyaçlarına uygun haklardan, kendi ihtiyaçları oranında ve imkânlar elverdiği kadar yararlanabilmelidir.

1.2.2 Azalmadan bölünebilen kültüre ve kimliğe dair değerlerle, bölününce azalan egemenliğe dair siyasal değerlerin birbirlerine karıştırılması.

Siyasal ve kültürel anlamlarda millet kavramları ayrıştırılmadığı için Türkler, Kürtler için tanınabilecek her türlü kültürel hakkı “vermek,” yani kendi ellerindekileri azaltan bir taviz olarak görmektedirler. Keza barışçı ve kültürel anlamda da olsa her türlü Kürt milliyetçiliği otomatik olarak bölücülük, yani ortak olarak sahip olunan bir şeyi parçalayan, azaltan bir etken olarak algılanmakta ve tepki gösterilmektedir.

Öte yandan Türkler’in Kürtler’i bir millet değil etnik grup olarak tanımlamasını da birçok Kürt milliyetçisi bir küçümseme ve hak mağduriyeti olarak algılayıp kabul etmemekte, başından tepki göstermektedir. Bu bir çıkmaz yaratmakta, konuşmayı ve müzakereyi engelleyen bir durumun ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye, siyasal yani egemenlik anlamında tek ulusun, tek milletin egemenliğine dayalı bir devlet olarak kurulmuştur. Dolayısıyla bazı Kürt milliyetçilerinin siyasal anlamda farklı millet olma iddiaları potansiyel olarak devletin en temel ilkelerinden birine meydan okumaktadır. Bu çözülmesi çok zor anayasal ve siyasal bir sorun yaratabilir. Ancak milletin siyasal tanımının yanı sıra kültürel tanımları da vardır ve kültürel anlamda farklı millet olma iddiaları ulus devletler açısından daha kolay absorbe edilebilecek, müsamaha gösterilebilecek iddialardır.

Bu ayrımın Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında az çok yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde başta Atatürk olmak üzere bağımsızlık hareketinin (Türk veya Kürt kökenli) önderlerinin konuşmalarına bakıldığında Türkler’in ve Kürtler’in (çoğu kez diğer etnik unsurlara da atıf yaparak) tek vücut, kitle-i vahide olarak kader birliği ettiklerine yapılan vurgu açıkça görülmektedir. Yani iki ayrı egemenliğe dayalı bir devlet veya millet tahayyül edildiğine dair bir işaret yoktur.

Ama aynı konuşmalarda Kürtler’den–bazen millet sözcüğü de telaffuz edilerek–farklı kimliği ve hukuku tanınan bir grup olarak bahsedilmiştir. Yani siyasal anlamda ayrı millet olmak reddedilmiş ama kültürel anlamda bu kavramdan çekinilmemiştir.

Bu dönemde milli mücadelenin çok etnisiteli karakteri açıkça ifade edilmiş, Kürtler’den de kimliği ve hukuku tanınan bir halk olarak bahsedilmiştir. Bir diğer deyişle milli mücadeleye katılan Kürt seçkinlerine kültürel ve toplumsal statülerini kaybetmeyecekleri telkin edilmiş, bu da desteklerinin kazanılmasında etkili olmuştur.

Gerek Erzurum kongresi gibi heyetlerde ve Büyük Millet Meclisi’ndeki tartışmalarda, gerekse Atatürk’ün bu dönemki açıklamalarında kullanılan dil, Kürtler’in, ortak

egemenliğe sahip tek bir millet (Türkiye) tasavvuru içinde kimliği ve hukuku tanınan bir unsur ve kültürel anlamda millet olarak görüldüğünü gösterir. Atatürk, milli mücadele sırasında Cemilpaşazade Kasım Bey'e mektubunda *“vicdani borcumuz, Kürtler, Türkler, bütün İslami unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletinin bu yüce maksadı elde etmeye azmetmeleri sayesinde neticeden tamamen emin olabiliriz”* diyordu. Kazım Karabekir'e telgrafındaysa *“Ermeni çetelerinin acımasızlığına ve taarruzlarına hedef olmuş...bir unsur olarak... ben Kürtler'i de bir öz kardeş olarak ağışumuza katıp tek milleti bir nokta etrafında birleştirmek...azmindeyim”* diyordu.

1 Mayıs 1920 tarihli meşhur meclis konuşması ise daha açıktır: *“Yüce Meclis'inizi teşkil eden zevat, yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürd değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep (birleşik, birleşmiş) anasır-ı İslamiye'dir, samimi bir mecmuadır (eski kitaplarda birçok kitapçığın bulunduğu cilt bütünü)...bu yüksek heyetin temsil ettiği...emeller, yalnız bir unsur-u İslam'a mahsus (tek bir unsura ayrılmış) değildir. Anasır-ı İslamiye'den (Müslümanlar'ı oluşturan unsurlardan) mürekkep bir kitleye aittir...İşte milli sınırimız bu dedik! Halbuki Kerkük kuzeyinde Türk olduğu gibi Kürd de vardır. Biz, onları ayırmadık. Dolayısıyla, muhafaza ve müdafaasıyla meşgul olduğumuz millet, bittabi bir unsurdan ibaret değildir.Muhtelif İslami unsurlardan meydana gelmektedir.”*

Kurtuluş Savaşı sırasında Anasır-ı İslamiye ve Türkiye halkı gibi terimlerin değişimli olarak aynı kütleye atıfla kullanıldığını görüyoruz.

Kurtuluş Savaşı sırasında milli mücadeleye destek veren Kürtler Lozan müzakereleri sırasında da desteklerini sürdürdüler. Lozan müzakereleri sırasında İsmet Paşa'nın başında olduğu Türk heyeti Türkler'in ve Kürtler'in tek vücut olduğunu yani daha önceki tartışmamıza atıfla ortak egemenliğe sahip olduğunu özellikle vurgulamıştır. Müslümanlar arasında hiçbir grubun azınlık olmadığı (tersten okursak hiçbir grubun da çoğunluk olmadığı) kabul ettirilmiştir. Lozan'daki heyete destek için Bitlis, Erzurum, Kastamonu, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Pozan, Diyarbakır, Van milletvekilleri bir teklifle *“Türk, Kürt bir kitle-i vahidedir (tek bir kitledir). Kürtler, hiçbir vakit Türkiye camiasından ayrılamaz...”* demiştir.

Ama Türkiye, Lozan antlaşmasıyla aynı zamanda Müslüman halk içindeki değişik kültürel unsurların anadillerini, dinlerini ve kültürlerini kamusal alanda yaşamalarını (örneğin ticarete ve eğitimde) kısıtlamamayı kabul etmiştir. Antlaşmanın 39. maddesi'ne göre, resmi dil mevcut olmakla birlikte, *“herhangi Türkiye tebaasının”* gerek özel gerekse kamusal hayatında yani ticarete, ibadette, yayın hayatında kullanacağı dillerin kısıtlanmayacağı kayıt altına alınıyor. Hatta *“Türkçeden gayri lisan ile mütekellim bulunan”* (Türkçe dışında bir dili konuşan) Türkiye tebaasına hâkim huzurunda tercüman sağlanması hakkı tanınıyordu. Adil yargılama yapmak isteyen ve vatandaşları arasında gönüllü bir birlik yaratmak isteyen bir devlet için bundan doğal bir şey de olamazdı.

İdeal koşullarda, Cumhuriyet eğer bu taahhütlere uygun çoğulcu bir yapıda ve Kürtler'in aktif katılımıyla kurulabilseydi belki bugün bu ciddiyette bir Kürt meselesi olmayabilirdi. Ama bunun o dönemin koşullarındaki olabilirliğini öne sürmek kolay değildir.

Siyasal ve kültürel millet kavramları azalmadan bölünebilme anlamında birbirinden farklı özellikler taşımaktadırlar. İlki azalmadan bölünemezken diğeri bölünebilir. Ulus devlet egemenliğini Avrupa Birliği gibi uluslararası ve uluslarüstü kuruluşlarla veya kendi içindeki etnik veya bölgesel gruplarla paylaşmaya karar verebilir ama egemenliğin bölünmesi zordur. Ulus devletin temelinde "siyasal anlamda ulusu" oluşturan vatandaşların, herkesi ve devletin temel yapısını ilgilendiren konularda bir arada egemen olması ilkesi vardır. Egemenliğin örneğin özerklik uygulamalarıyla bölgesel bir grupla paylaşılması kararını o bölgesel grup kendi başına veremez. Çünkü bu, bütün vatandaşları etkileyecektir. Böyle bir kararı ancak tüm ulusu temsil eden bir heyet verebilir ve gelecekte geri de alabilir. Keza AB'ye katılarak egemenliğini paylaşmaya karar veren bir ulus devlet prensip olarak hâlâ tek egemendir çünkü birlikten çıkma hakkı saklıdır.

Ancak kimliğe, kültür ve coğrafyaya dair kavramlar azalmadan bölünebilirler. Aynı şehri bazı insanların Diyarbakır bazılarının Amed olarak bilmesi o şehrin değerini azaltmaz. Benzer şekilde Kürtler'in kültürel anlamda bir millet (siyaset biliminde milliyet sözcüğü de kullanılmaktadır) olma iddiası aynı topraklar üzerinde Türkler'in veya Türkiye'nin, millet olma iddiasını azaltmaz. İkisi birlikte olabilir.

1.2.3 Asimetrik hakların ve tanımların reddedilmesi

Osmanlı'nın düzeni 19. yüzyıldaki modernleşme ve uluslaşma çabalarına dek asimetrik kurumlara ve haklara dayalıydı. Kişilerin hukukunu ve devletle ilişkisini belirleyen temel kurum, dini mensubiyetlerine göre dahil edildikleri ve aralarında bir hiyerarşi bulunan milletlerdi. Örneğin müslümanlar grup olarak gayrimüslimlere göre üstün bir statüye sahipti. Ama aynı dinden gruplara da, onlara nasıl hükmetmek daha kolaysa ona göre asimetrik uygulamalar yapılırdı. Örneğin benzer koşullara sahip müslüman Arnavutlar'la gene müslüman olan Kürtler'in yönetim biçimi aynı değildi. Bu karmaşık mirasın üstesinden gelmek ve eşitlik tesis etmek için, ve Fransız modelinin etkisiyle cumhuriyet yönetimi asimetrik uygulamaları reddetmiştir. Simetrik yönetim ve haklar ilkesi izlenmiştir. Örneğin, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Kürtler için "mahalli otonomi" söz konusu olduğunda düşünülen, bildiğimiz kadarıyla, sadece Kürtler'e değil simetrik olarak diğer yerel gruplara da sağlanacak bir mahalli otonomiydi. Ancak böyle simetrik bir mahalli otonomi politikası kapsamlı bir adem-i merkezîyetçilik gerektirecekti ve üniter devleti ve uluslaşma projesini baltalayabilirdi.

Azınlık ve özerklik tahayyüllerinin ise simetrik olarak yani ülkenin geneline uygulanacak bir kavram olarak algılandığını görüyoruz. Örneğin Sivas milletvekili Hüseyin Rauf Bey, 1922'deki bir konuşmasında Kürtler'in "Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir... Kürt için akalliyet (azınlık statüsü, hakkı) mevzubahis etmek, Türk için akalliyet bahsetmek demektir" diyordu. Yani Türkiye halkı içindeki bir

Müslüman unsur için sağlanacak statünün diğer Müslüman unsurlara da uygulanması gerektiği düşünülüyordu.

Simetrik özerklik veya mahalli idare tasavvurunu en açık olarak Atatürk 1923'ün ocak ayında gazetecilere verdiği ünlü İzmit mülakatında ifade etmiştir: “Bizim sınırlarımız içinde (Musul'u da kapsayan Milli Misak sınırları) Kürt unsurları öylesine yerleşmişlerdir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede ve Türkler'in içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, Kürtlük adına sınır çizmek istesek, Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek lazımdır...Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmektense, Anayasamız gereğince zaten bir çeşit mahalli muhtariyetler oluşacaktır. O halde hangi livanın halkı Kürt ise onlar kendilerini özerk olarak yöneteceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz olurken onları da beraber ifade etmek gerekir...TBMM hem Türkler'in hem Kürtler'in yetkili vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur bütün çıkarlarını ve yazgılarını birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz.”

Aynı şekilde bugün de Kürtler'in anadilde eğitim veya belli konularda mahalli özyönetim gibi talepleri, “O zaman Çerkezler ve Lazlar gibi gruplara da bu hakların verilmesi gerekir ve devlet bunu kaldıramaz” gerekçesiyle dışlanabilmektedir. Elbette başka grupların da böyle talepleri olduğunda bu, değerlendirilebilir ve devletin kaynakları ve bütünlüğü çerçevesi içinde düşünülebilir. Ama talep yoksa bu hakların sadece isteyen gruplara tanınması—veya ihtiyaçlarına göre farklı gruplara farklı bazı hakların verilmesi—kendi başına üniter devlet ilkesiyle çelişmez. Hatta devletin temel üniter yapısında değişiklik gerektirmeyeceği için uygulamada kolaylık da sağlayabilir.

Bu tür asimetrik idari uygulamalar (veya belli durumlarda bazı yasama yetkilerinin delegasyonu) İngiltere'den, Fransa ve Finlandiya'ya, Fas ve Mali'ye kadar çok farklı özelliklere sahip birçok üniter devlet tarafından çatışma önleme ve çözme mekanizmaları olarak kullanılmaktadır. Tabii asimetrik uygulamaların önemli sakıncaları da vardır. Ama alternatifi olan simetrik uygulamalar da mükemmel olmadıkları için modern devletler nerede sorun varsa, o soruna özel esnek çözümler üretebilmektedirler ve bazen asimetrik uygulamalar işe yarayabilir.

Benzer bir durum kimlik tanımları için de söz konusudur. Anayasa tartışmalarında en çetrefilli ve hassas tartışmalar Türk, Türkiyeli, Türk vatandaşı gibi kimliklerin tanımı konusunda çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Kürt kimliğinin tanınmasıyla ilgili tartışmalarının aynı zamanda Türk kimliğinin yeniden tanımlanması tartışmasına dönüşmesidir. Kürt kimliğiyle ilgili tartışmalar simetrik olarak diğer kimliklere de yayılmaktadır.

Konuya eğer Anayasa açısından bakarsak, bunun önemli bir nedeni mevcut anayasanın 66. maddesinde “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür” diyerek vatandaşlığın tanımını yapmaktan çok, Türk'lüğün etnik olmayan bir tanımını yapmaya çalışmasıdır. Dolayısıyla bu maddeyle ilgili tartışmalar Türk kimliği üzerine bir tartışmayı

da tetiklemektedir. Oysa buna gerek yoktur. En doğrusu zaten anayasanın kimlik tanımlaması işine girişmemesi ve bu işi topluma bırakması olacaktır. Eğer bir tanımlama yapılacaksa vatandaşlığın tanımı yapılmalıdır (bu konu aşağıda tekrar tartışılmaktadır). Anayasalar rejimin temel prensiplerini—vatandaşlığın nasıl edinileceği, milletin egemenliği, laiklik ve demokrasi gibi—ve temel hakları belirlemelidir.

Tabii anayasa tartışmalarının toplumda nasıl algılandığı da çok önemlidir. Anayasalar ancak toplumsal bir uzlaşma zemini üzerine oturlularsa başarılı olurlar. Konuya eğer kamuoyundaki tartışmalar açısından bakarsak, Kürt etnik kimliğinin tanınmasının ve desteklenmesinin, simetrik olarak Türklük ve diğer kimliklerinin de tartışılmasını gerektirmediğini saptamakta yarar vardır. Kimliklerin asimetrik ve çoğul tanımları olması doğaldır. Bu konu üzerine çalışan araştırmacıların çoğunun saptadığı gibi, Türklük ve Türk vatandaşlığı gibi kimlikler aynı zamanda hem seçilemeyen (soy ve sople ilgili yani etnik), hem de seçilebilen (yani vatandaşlık, dini ve kültürel yakınlık gibi hem doğuştan gelebilen hem de kazanılabilen) özellikler ve çoğul anlamlar taşımaktadır.

Yani bir yandan bu kimlikler bazı vatandaşlarımız için soy ve sople ilgili ve Türkiye'nin sınırlarını da aşan, örneğin dünyadaki diğer Türkler'le bir ortaklık yaratan, etnik bir kategori ve kimlik anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda bu kimlikler Türkiye'deki milyonlarca vatandaşımız için etnik kökenleri ne olursa olsun aralarında bir gönül birliği yaratan, kazanılabilen bir ortak kimlik vazifesi görmüştür. Türkiye'de Türk kimliğini benimseyen insanların çok önemli bir bölümü, dedelerinin ve ninelerinin Bosna'dan Yunanistan'a ve Suriye'den Kafkasya'ya kadar çok geniş bir coğrafyadan geldiğini, birçoğunun adillerinin Türkçe olmadığını bilmektedir. Ama ne kendileri ne devlet kurumları ne de toplumun çoğunluğu bunda bir çelişki görmektedir.

Bunu da toplumun bir zenginliği ve kazanımı olarak görmek ve insanların birbirinin değiştiremeyecekleri soyuna ve sopuna göre Türk olup olmadığını sorguladıkları bir durumu teşvik etmekten kaçınmak gerekir. Türk, Türk vatandaşı gibi kimliklerin farklı anlamları toplumda aynı anda var olmaya devam etmekte, hatta aynı kişi içinde bulunduğu duruma göre bir veya diğer tanımı kullanabilmektedir.

Bu ne kadar doğalsa, birçok Kürt vatandaşın (ve bazı başka etnik grupların üyelerinin) özellikle geçmişte kendi kimliklerini reddeden, dayatmacı ve asimilasyoncu devlet politikaları nedeniyle farklı hissetmesini de anlamak gerekmektedir.

1.2.4 Ulus devlet ve türdeş ulus devlet kavramlarının karıştırılması

Ulus devletin olmazsa olmaz özelliği belli bir toprak üzerindeki egemenliğin ulusa ait olmasıdır. Aynı topraklarda yaşayan ve etnik, kültürel ve siyasal olarak bölünmüş ve egemenlik bilincine sahip olmayan halkların arasında bu birlikteliği ve ortak kimlik bilincini yaratmak için bütün ulus devletler başlangıçta ulus inşası denilen politikaları

uygulamışlardır. Yani türdeşleştirici (homojenleştirici) bazı politikaları uygulamışlardır. Genellikle çoğunluğu oluşturan grubun özellikleri diğerlerine yayılmaya çalışılmıştır. Örneğin tek bir dil standart kabul edilerek devlet eliyle herkese öğretilmiş, diğer dil ve kültürler ihmal edilmiş bazen yok sayılmıştır. Ama bu türdeşleştirici politikaların ulus devlet için amaç değil araç olduğunu saptamakta fayda vardır. Ayrıca bu süreç sadece devlet eliyle de olmamıştır. O zamanın teknolojisiyle yaygınlık kazanabilmek için tek bir standart dilin kullanımına ihtiyaç duyan gazetelerin ve basın kapitalizminin gelişmesi gibi yollarla kendiliğinden de olmuştur.

Osmanlı'nın dağılmasıyla ortaya çıkan Yunanistan, Bulgaristan, Suriye gibi ulus devletler de kimlik türdeşliğini ulusal birliğin ve güvenliğin bir parçası olarak görmüş ve sınırları içindeki farklı grupları din ve etnisite ortaklığı üzerinden inşa edilen bir ulusal kimliğe asimile etmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunda ulus devlet ideolojisinin o dönemki özellikleri yanında, Osmanlı'nın Balkan savaşları gibi, gerçek neden din veya etnisite olmasa da insanları etnik ve dini kategoriler üzerinden ayırarak zorunda bırakan savaşlar sonucunda dağılmasının rolü olmalıdır.

Ancak dünyada, demokratikleşmeyi başarabilen birçok ulus devlet ortak vatandaşlık ve egemenlik bilinci yerleştikten sonra içlerindeki etnik, kültürel, dini ve (kültürel anlamda) milli çeşitliliği tanımış ve destekleyebilmiştir. Fransa dâhil birçok ulus devlet bunu yapmıştır. Önemli olan vatandaşlığın ortak demokratik haklar ve egemenlik üzerinden kurulması ve gönüllülük esasına dayalı siyasal birlik olmasıdır. Siyasal birlik bunlar üzerinden kurulmadığı oranda devletler tek dil, din veya kültürel aynılığı empoze ederek birliği sağlamak yoluna gitmekte bu ise demokrasi açısından sorunlar doğurmaktadır. Ayrıca bugünün teknolojisi medyada ve eğitimde değişik dillerin aynı anda kullanılmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmakta, çokdillilik ortak kimliğe ve vatandaşlık bilincine eskisi kadar bir meydan okuma anlamına gelmemektedir. Tam tersine günümüzün küreselleşme ortamında çeşitlilik içinde vatandaşlık bilincini geliştirebilen ulus devletlerin avantajlı hale geldiği öne sürülebilir.

Gene son KONDA'nın Biz Kimiz araştırmasının sonuçları Türkiye'de vatandaşlık kimliğinin oldukça gelişmiş olduğunu düşündürmektedir. Nüfusun yüzde 91'i için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlanmak çok önemli veya önemlidir (Türkler arasında yüzde 95, Kürtler arasında 68). Kürtler'in yaklaşık yüzde 45'i kendilerini tanımlamak istedikleri iki kimlik arasında T.C. vatandaşlığı veya Türk vatandaşlığını saymaktadır (aynı oran kendilerini etnik kökenle tanımlamak için yüzde 39, din/mezhep için 46).

Türkiye'de türdeş ulus kavramına dayanılarak örneğin binlerce şehir ve kasabanın Kürtçe, Ermenice, Lazca, Rumca isimleri yapay olarak "Türkçeleştirilmiştir." Bu sadece tek parti döneminde olmamış, Demokrat Parti döneminde ve sonrasında da devam etmiştir. Oysa bugün eski isimlerin yeni isimlerle birlikte yazılması, kullanılması ulus devlet kavramıyla çelişmez. Aksine, gönüllü birlikteliği güçlendireceği oranda destekleyebilir. Dış dünyaya karşı Türkiye'nin toplum olarak kendine güveninin ve geçmişiyile barışıklığının da işareti

olacaktır. Benzer şekilde ihtiyaç olan yerlerde değişik anadillerde eğitim, ortak dil olan Türkçe'nin öğretilmesi kaydıyla, gönüllü birlikteliği zayıflatmak yerine güçlendirebilir.

Bugünün ekonomik ve teknolojik imkânlarıyla birkaç dili iyi bir şekilde öğrenmek ve öğretmek mümkündür ve Türkçe'nin öğretilmesini de daha kolay hale getirebilir. Terörle savaşa ayrılan kaynaklar buna ayrıldığı takdirde bu mümkündür. Bu uygulama Lozan antlaşmasıyla da tutarlıdır. Lozan antlaşmasıyla Türkiye'de tek bir ulusun egemenliğine dayalı bir devlet dünya tarafından tanınmıştı. Müslümanlar arasında farklı egemen grupların varlığını çağrıştıracak olan Müslüman azınlıklar kavramı reddedilmişti. Ama aynı zamanda farklı Müslüman unsurların dil, kültür ve eğitimle ilgili hakları da teminat altına alınmıştı.

1.2.5 Üniter devlet ile merkezîyetçi devlet kavramlarının birbirine karıştırılması

Devletlerin temel yapıları kolay değişmez ve demokrasi ve barış açısından değişimin zamana yayılarak evrim yoluyla olması radikal değişimlere tercih edilmelidir. Türkiye Fransa modeli üzerinden üniter bir devlet olarak kurulmuştur ve bunun gereği olarak egemenlik başkent Ankara'daki TBMM'ye aittir. Devletin bütün kararları Ankara'da almaya çalışması yani merkezîyetçi olması ise, üniter devletin bir gereği değil, siyasal bir tercihtir. Oysa üniter devletler de yerel yönetimlere yürütmeye ilgili yetki devredebilirler. Hatta hâlâ üniter bir devlet olan Britanya'da olduğu gibi (çünkü Londra'daki parlamentonun bu yetkileri geri alma hakkı prensip olarak saklıdır) bazı yasama haklarını da bölgesel yönetimlere devredebilirler.

Yerel yönetimlerin güçlenmesi konusunda Türkiye'de sadece Kürtler arasında değil genel bir talep vardır. Bu talep üniter devletle çelişmez. Ancak yerel yönetimlerin hukuken denetimini sağlayacak mekanizmaların ve bağımsız bir yargının sağlanması, kaynakların etkin kullanılması ve yolsuzlukların ve yetki aşımalarının önlenmesi bakımından son derece önemlidir.

Bu konularda karar mercii hiç kuşkusuz sadece TBMM'dir. Ama demokratik meşruiyetini muhafaza etmek için TBMM'nin de bu konulara acilen el atması gerekmektedir. Dünyadaki örneklere göre çok yüksek olan seçim barajının yüzde 5 gibi daha savunulabilir bir orana çekilmesi, Almanya'daki seçim sistemi gibi hem temsiliyeti hem istikrarı koruyan bir sisteme geçilmesi gibi reformlar TBMM'nin Kürt meselesini çözmek yolunda demokratik otoritesini ve temsil kabiliyetini güçlendirecek adımlar olacaktır.

1.3 SONUÇ YERİNE

Kürt Sorunu karmaşık siyasal bir sorundur ve ne din bağları ne de genel anlamda demokratikleşme tek başına çözüm getirebilir. Türkiye'ye göre dinin daha ön planda olduğu, hatta dini hukukun veya dini rejimin olduğu Pakistan, İran ve kısmen

Endonezya'da da etnik sorunlar ve ayrılıkçı hareketler fazlasıyla mevcuttur ve çözüm beklemektedir.

Demokratikleşme ise Türk veya Kürt kitleleri ve aydınları birleştiren ortak bir hedef olarak gözükmekle birlikte bundan Türkler ve Kürtler farklı şeyler anlamaktadır. Yani içinin doldurulması, Kürt Sorunu'yla ilgili boyutlarında bir uzlaşma sağlanması gerekmektedir.

Öte yandan Kürt Sorunsalı sadece Türkiye'de var olmayan bölgesel bir sorunsaldır ve çözülmesi bölgesel bir perspektif gerektirmektedir. Osmanlı'nın dağılmasından beri İran, Irak ve Suriye'de de "Kürt Sorunları" var olmuştur ve büyük acılara yol açmıştır.

Ama bir kimlik sorunu olarak Kürt meselesi en çok Türkiye'de vardır. Oysa bu ülkeler arasında demokratik deneyimi ve Kürt Sorunu'nu barışçı yoldan çözme şansı en yüksek olan Türkiye'dir. Eğer işin bir kimlik sorununa dönüşmesine izin vermeseydik belki bu başarılı olabilirdi.

Kürt meselesinin çözülmesinde belki ilk fırsat kuruluş döneminin 1920-25 yılları arasındaki olağanüstü şartlarında kaçmıştır. Tek parti (1925-50) yıllarında ise, muhalefet olmadığı için kaçınılmaz olarak, ve dünyadaki ekonomik depresyon ve yükselen faşizmin olağanüstü koşullarında, devletle Kürt seçkinler arasındaki güven sorunu ve çözümsüzlük perçinlenmiştir. Ancak göreceli demokrasinin geliştiği 1950-80 döneminde de Kürt meselesinin çözümüne dair bir şey yapılmamıştır.

Bu dönemde şeriatçılık, komünizm gibi ideolojilere olduğu gibi, Kürt kimliğine de açıktan ve legal, barışçı siyaset yapılmasına izin verilmemesi, "tavşana kaç tazıya tut" demek gibi bir şeydi. Adeta Kürt siyasetinin militanlaşması ve yeraltına inmesi için ideal ortam yaratılıyordu. Önce Kürtler arasında yeni yetişen kuşağın Ankara İstanbul gibi yerlerde öğrenci olarak etnik grup kimliği ve siyasal örgütlenme bilincini kazanmaları için gerekli fırsatlar yaratılıyor sonra da bu kimliği serbestçe ifade etmelerine ve bu kimlikle legal siyaset yapmalarına izin verilmiyordu. Bu durumda birçok insanın kafasında o dönemde dünyada rağbet gören ve etnik sorunları "sömürgecilikle" açıklayan basit ve indirgemeci teorilerin meşruiyet kazanmış olması çok da şaşırtıcı değildir.

12 Eylül'ün faşizan uygulamalarıyla Kürt meselesi adeta yeniden yaratılmış, ancak Kürt meselesinin çözümünde 3. tarihsel fırsat da 1988-1993 demokratikleşme ve sivilleşme döneminde kaçmıştır. 1990'lı yıllar aynı zamanda Kürt siyasetinin radikalleştiği, Kürt kimliğini yok saymanın imkansızlaştığı, ve PKK isyanının önemli etkisiyle devletin ve siyasetin hızla kirlendiği ve istikrarsızlaştığı "Türkiye'nin kaybolan on yılı" olmuştur. Bu on yılın sonunda Abdullah Öcalan'ın yakalanmasını ve Türkiye'nin AB adaylığının kabul edilmesini takip eden 1999-2004 dönemi ise Kürt meselesinin çözümünde kaçan son tarihsel fırsat olmuştur.

İran ve Irak'taki deneyimler bize Kürt Sorunsalı'nın karmaşık bir sorun olduğunu ve basit özerklik antlaşmalarıyla çözülemeyeceğini öğretmektedir. Kürtler'in kendi aralarında ve bölge devletleri arasında bölünmüş yapılarından ve tarihsel mirastan dolayı, Kürt

milliyetçiliğiyle bölge devletleri arasında büyük bir güven sorunu vardır. Bu, egemenlik, toprak bütünlüğü ve hem bu devletlerin hem de Kürtler'in güvenliği açısından önemli çelişkiler yaratmaktadır.

Bu güven sorununu ancak, şu ana kadar bölge ülkelerinin hiçbirinin kuramadığı, sağlam demokratik kurumlar çözebilir. Ama bir yandan da demokrasinin sağlanması Kürtler'in gönüllü ve sorumlu katılımını ve Kürt Sorunsalı'nın çözümü için cesur adımlar atılmasını gerektirmektedir.

Toplumda bu işin böyle gitmeyeceği konusunda yaygın bir irade olması, araştırmaların gösterdiği gibi ortak kimlik, inanç ve hedeflerin hâlâ güçlü olması, eğer iyi kullanılabilirse, çözüm konusunda önemli fırsatlar sunuyor.

Tarih bize atalarımızın mirasıdır, onu değiştiremeyiz. Ama tarihten ders alıp bugünümüzü daha iyi anlayabilir, daha iyi değerlendirebiliriz. Toplumlar içine doğdukları güncel koşulları da seçemezler. Ama o koşulları doğru okuyup iyi veya kötü değerlendirme şansına sahiptirler. Bu kritik dönemde geçmişteki hataları tekrarlamak, dünyaya gözümüzü kapamak büyük bir talihsizlik olacaktır.

2 KONDA ARAŞTIRMALARINDA KÜRTLER

Eren PULTAR

2.1 KONDA ARAŞTIRMALARI HAKKINDA

KONDA siyasal araŐtırmalar dışında iki dizi araŐtırma sürdürüyor. Birincisi KONDA/BİZ KİMİZ? araştırmaları dizisi. Bu dizide etnik ve inanç grupları temelinde Toplumsal Yapı araŐtırması (2006), Hayat Tarzları araŐtırması (2008), Kültürel Değerler AraŐtırması (2008) ve Kürt meselesi, Algı ve Beklentiler araŐtırması (2010) gerçekleştirildi.

KONDA BAROMETRESİ araŐtırmalar dizisi ise her ay yapılmakta olup güncel siyaset yanı sıra her ay bir tema etrafında toplumsal eğilimler izlenmeye çalışılmaktadır.

Bu araŐtırmalar veri ve bulguları içinden, zaman zaman bazı özel veri madenciliği çalışmalarıyla VaroŐlar, Kürtler gibi özel konularda inceleme ve yayınlar yağılmaktadır. Etnik ve inanç grupları temelinde toplumsal yapı araŐtırması 19-26 Mart 2007 tarihlerinde Milliyet gazetesinde yayınlaŐmıŐtı. Bu araŐtırma ve yayın ile ilk kez Kürtler ile ilgili somut demografik bulgular kamuoyu önüne çıkmıŐtı. Daha sonra 21-27 Aralık 2008 tarihlerinde Radikal gazetesinde Kürtler ve Kürt Sorunu dizisi yayınlanarak Kürtlere ait demografik verilerin yanı sıra ilk kez yaşam tarzları, değerleri, algı ve beklentileri üzerine bulgular kamuoyunun dikkatine sunulmuŐ oldu. Aynı dizi de Kürt Sorunu etrafındaki değerlendirme ve yorumlarda okurla paylaŐıldı.

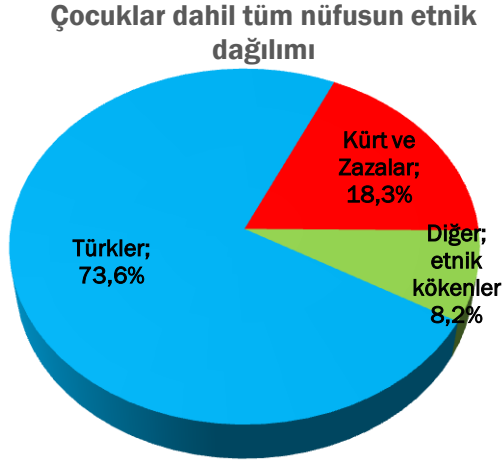
2010 Temmuz ayında yapılan Kürt Meselesi Algı ve Beklentiler araŐtırması Kürtlere dair demografik bulguların güncellenmesi ve dört yıldaki deđiŐimlerin izlenmesi olanağını sağladı. Yine bu araŐtırmanın yanı sıra KONDA Barometreleri araştırmaları da bu verilerin ve değerlik temalar etrafında Kürtlerin tercih, algı ve beklentileri hakkında da sürekli veri sağlıyordu.

Bu dizi tüm bu araŐtırma verilerinden derlenmiŐ Kürtlere dair demografik bilgileri güncellemek, Kürt meselesinde açılım süreciyle baŐlayan ve halkoylaması süreciyle devam eden gelişmeler ışığında yeni bir değerlendirme yapabilmek amacıyla hazırlanmıŐtır. Bu verilerden bir kısmı Radikal Gazetesinde 4-5 Aralık 2010 tarihlerinde yayınlanmıştır.

2.2 ETNİK VE DEMOGRAFİK DAĞILIMLAR

2.2.1 Kürtlerin Sayısı

Toplumdaki 18 yaş üstündeki nüfus içinde etnik dağılıma göre, yüzde 76,74'ü Türk, yüzde 14,74 Kürt ve Zaza, diğer etnik kökenlerden olanlar da yüzde 8,5 oranındadır.

Türklerin oranı 2006 araştırmasında yüzde 78,1 iken şimdi yüzde 76,7'dir. Kürt ve Zazalar'ın beraberce toplam oranı 2006 araştırmasında yüzde 13,4 iken şimdi yüzde 14,7'dir. Diğer etnik kökenler ise her iki araştırmada da yüzde 8,5'dir.

TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, Türkiye genelinde her 67,1 yetişkin için 32,9 çocuk varken, doğurganlık oranları daha yüksek olduğu bilinen Kürtler için bu oranın farklı olduğu varsayılmalıdır. Araştırmadaki hane halkı kişi sayısı bilgisine ve bazı illerin nüfus artışlarına dayanarak, Türkler ve diğer kimlikler için her 69 yetişkin için 31 çocuk, Kürtler içinse her 58 yetişkin için 42 çocuk şeklinde nüfus oranları olduğunu bir kabul olarak temel alıp hesaplamak toplam nüfus ile ilgili dağılımı gösterecektir.

KONDA hesaplamasıyla, tüm Türkiye nüfusu içinde Türklerin yüzde 73,6 ile 53 milyon 377 bin, Kürtlerin yüzde 18,3 ile 13 milyon 261 bin, diğer etnik gruplar toplamının ise, yüzde 8,2 ile 5 milyon 915 bin olduğu sonucuna varılmıştır.

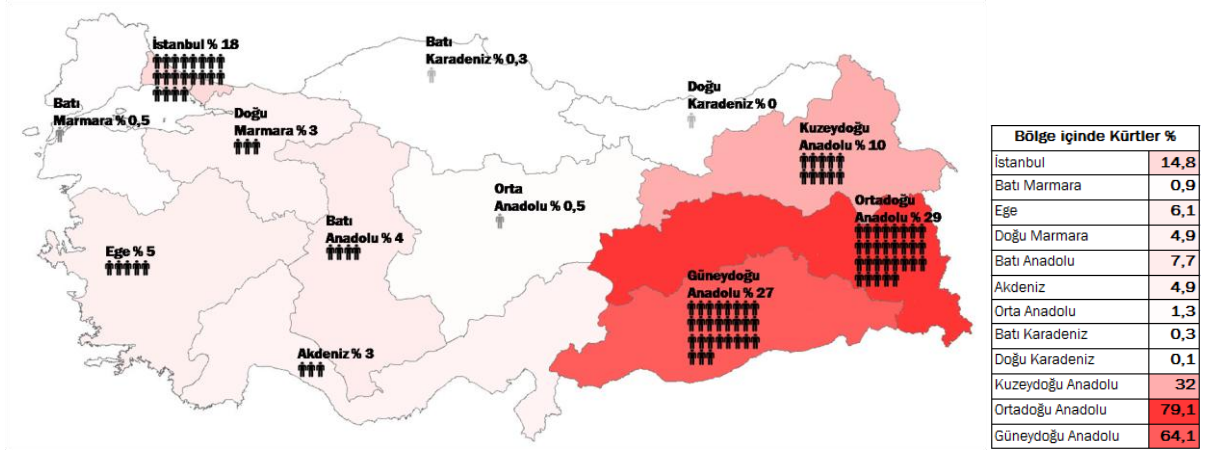
Bu sayılar benzer varsayımlarla 2006 araştırmasında da hesaplanmış ve toplam Türkiye nüfusu içinde Türklerin yüzde 76,03, Kürtlerin yüzde 15,68, diğer etnik gruplar toplamının ise yüzde 8,3 olduğu hesaplanmıştı. Hem nüfus artış hızlarındaki farklılık sonucu, hem de son dört yıldır Kürtlerin kimliklerini daha rahat söyleyebilmelerinin etkisiyle bugün toplam içindeki Kürtlerin göreceli yüzdesi artmış görünmesi doğal kabul edilmelidir.

Toplumda anadili Türkçe olanlar yüzde 84, Kürtçe olanlar yüzde 12,7, Zazaca olanlar yüzde 1,4 ve diğer diller olanlar yüzde 1,9 oranındadır.

Kürtlerin en yüksek oranlarda buldukları bölgeler Güneydoğu, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleriyle İstanbul'dur. Ülkedeki Kürt nüfusun yüzde 17,5 İstanbul'da yaşarken, bu Kürt nüfus İstanbul'un toplam nüfusu içinde de yüzde 14,8'dir.

Güneydoğu Anadolu'nun yüzde 64'ü, Ortadoğu Anadolu'nun yüzde 79'u ve Kuzeydoğu Anadolu'nun yüzde 32'si Kürtlerden oluşmaktadır. Aşağıdaki harita, hem her bir coğrafi bölgenin nüfusunda Kürtlerin yoğunluğunu hem Kürtlerin 12 bölgeye dağılımını

göstermektedir. Bölgelerin renkleri o bölgedeki Kürt yoğunluğunu, insan figürleri ise 100 Kürt'ün 12 bölgeye nasıl dağıldığını göstermektedir.

Bölgelerde Kürt nüfusu ve Kürtlerin bölgelere dağılımı (Kaynak: KONDA bölge verileri)

2.2.2 Kürt Nüfusta Demografik Özellikler

Eğitim Seviyeleri

Eğitim seviyelerine bakıldığında Kürtler ile Türkler arasında oldukça farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Hiç eğitimi olmayanlar Türklerde yüzde 6,5 Kürtlerde ise yüzde 26'dır. Lise ve dengi okul mezunu olanlar Türklerde yüzde 27,3 Kürtlerde yüzde 18,4, üniversite ve üstü eğitim seviyesinde olanlar Türklerde yüzde 13,3, Kürtlerde ise yüzde 7,3 oranındadır.

Eğitim durumu (iki kuşak bir arada)				
	Türkler		Kürtler	
	Kendisi	Babası	Kendisi	Babası
Okuryazar değil	4,1	13,0	17,2	35,8
Diplomasız okuryazar	2,4	9,1	8,8	16,0
İlkokul	37,8	56,4	33,0	36,5
Ortaokul	15,0	9,1	15,4	5,8
Lise	27,3	8,9	18,4	4,4
Üniversite ve üstü	13,3	3,6	7,3	1,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Ortalama eğitim yılı	8,1 yıl	5,1 yıl	6 yıl	3 yıl

Alınan eğitimin yıl olarak hesaplaması yapıldığında, ülke genelinde 7,7 yıl olan eğitim süresi, Türklerde 8,1 yıl, Kürtlerde ise 6 yıldır.

Türkler ve Kürtler arasında eğitim süresindeki fark, bir önceki kuşakta da vardır. Türklerde bir önceki kuşakta ortalama eğitim 5,1 yıl iken Kürtlerin bir önceki kuşağında ortalama eğitim 3 yıldır.

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Türklerin yüzde 15,9'u 1-2 kişilik hanelerde, yüzde 66,3'ü 3-5 kişilik hanelerde, yüzde 15,5'i 6-8 kişilik hanelerde yaşarlarken yalnızca yüzde 2,3 oranındaki Türk 9 kişi ve daha fazla nüfuslu hanelerde yaşamaktadır.

Kürtlerin ise yüzde 18,5'i 9 ve daha fazla kişinin bir arada olduğu hanelerde yaşamaktadır. Kürtlerin yüzde 35,8'i 6-8 kişilik hanelerde yüzde 41,5'i de 3-5 kişilik hanelerde yaşamaktadır.

Bu evde / hanede kaç kişi oturuyor?		
	Türk	Kürt
1- 2 kişi	15,9	4,2
3 - 5 kişi	66,3	41,5
6 - 8 kişi	15,5	35,8
9 veya fazla kişi	2,3	18,5
Toplam	100,0	100,0

2006 araştırmasının bulgularıyla karşılaştırıldığında Türklerde daha küçük hanelerde yaşamaya doğru bir eğilim gözlenirken Kürtlerde tersi bir eğilim gözlenmektedir. Bu eğilimi Kürt meselesindeki gelişmeler paralelinde köylerden kentlere doğru gönüllü veya zorunlu göçün aile üstüne aile şeklinde bir yığılmanın ürettiği söylenebilir.

Çalışma Durumu ve İşsizlik

Toplam yetişkin nüfus içinde Türklerin yüzde 42'si Kürtlerin yüzde 40,3'ü çalışmaktadır. Kürtlerin çalışan nüfusu içinde devlet memuru ve özel sektörde memur, yönetici gibi çalışanları Türklerle göre oldukça düşüktür. İşsizlik oranları Türkler ve Kürtler arasında da oldukça farklıdır. Türklerin çalışabilir nüfus içinde yüzde 11,8'i işsiz iken Kürtlerin yüzde 18'i işsizdir.

Emekliler Türkler arasında yüzde 14,2, Kürtler arasında yüzde 4,6 oranındadır. Yine Kürtler aleyhine olan göstergelerden birisi olarak, Türklerde kadınların yüzde 61,5'i, Kürtlerde ise kadınların yüzde 75,3'ü ev kadınıdır. Öğrenci oranları da Kürtlerde yüzde 5,9 Türklerde yüzde 7,6 oranındadır.

Sosyal Güvenlik Durumu

Dört Türk'ün üçü SGK'ya bağlıyken, ancak beş Kürt'ün ikisi aynı kuruma bağlıdır. Yeşil Kart sahipliği Türklerde yüzde 7,1, Kürtlerde yüzde 36,6'dır. Hiçbir sosyal güvenlik sistemine dâhil olmayanlar Türklerde yüzde 19, Kürtlerde ise yüzde 22,3 oranındadır.

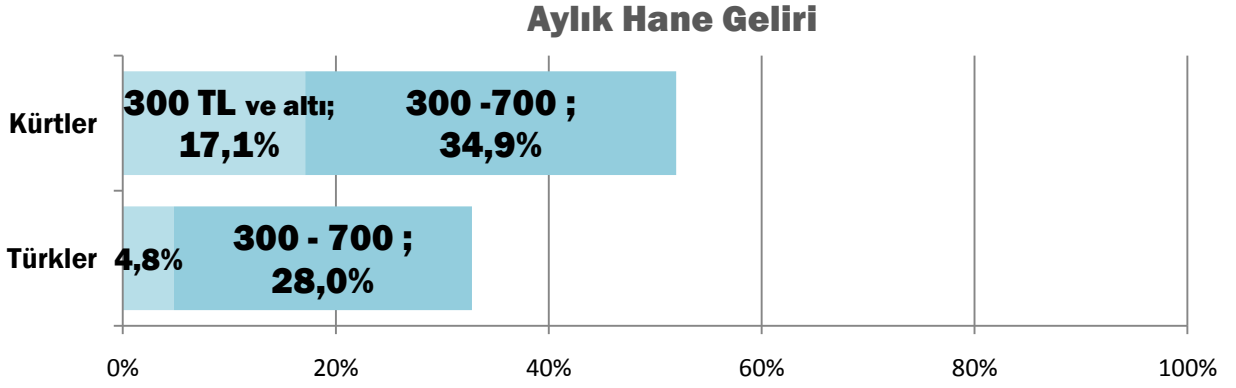
Sosyal güvenlik		
	Türk	Kürt
SGK	72,9	40,8
Özel sigorta, özel sandık vb	1,0	0,3
Yeşil Kart	7,1	36,6
Sosyal güvenliği yok	19,0	22,3
Toplam	100,0	100,0

Hane Geliri

Haneye giren gelir bakımından bakıldığında, Türklerin yüzde 5'i en alt dilimdeki hane geliriyle yaşamaktadır. Türklerin yüzde 28'i ayda 300-700 TL arası, yüzde 34'ü 701-1200 TL arası gelirle yaşamaktadır. Türklerin yüzde 10'u ise en üst iki gelir grubundadır.

Gelir dağılımındaki Kürtlerin aleyhine durum bu tabloda net olarak gözlenmektedir. Kürtlerin yüzde 17,1'i 300 TL veya daha düşük aylık hane geliriyle yaşarken, yüzde 61'i 300-1200 TL arası gelirle yaşamaktadır. Kürtlerin yüzde 7'si ise en üst iki gelir grubundadır.

Aylık Hane Geliri		
	Türk	Kürt
En alt dilim (300 - TL ve altı)	4,6	15,8
Alt dilim (300 - 700 TL)	27,0	32,2
Orta dilim (701 - 1200 TL)	32,8	24,3
Orta üst dilim (1201 - 2000 TL)	22,0	14,0
Üst dilim (2001 - 3000 TL)	5,7	3,5
En üst dilim (3001 + TL ve üstü)	4,3	2,6
Toplam	100,0	100,0

Yoksulluk

Hane geliri açısından Türklere kıyasla kötü görünmekle beraber durumu Kürtlerin durumunu daha da ağırlaştıran başka bir faktör vardır. Kürtlerin kalabalık hanelerde yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle hane gelirini kişi başına gelire çevirerek bakmak daha da çarpıcı bir dengesizliği gösterecektir.

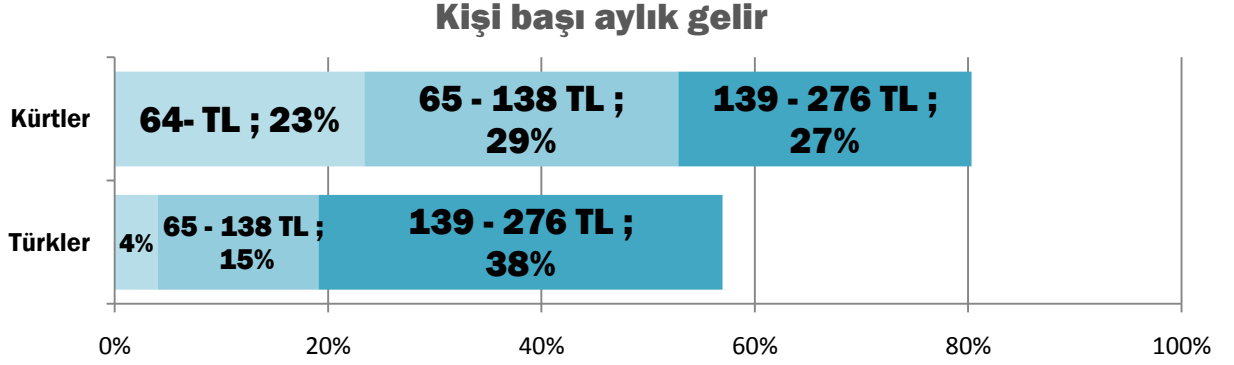
Kürtlerin yüzde 36'sı 6-8 kişilik hanelerde yaşarlarken bu kümedekilerin beşte biri en alt gelir diliminde, beşte ikisi de ikinci alt gelir dilimindedir. Kürtlerin beşte biri 9 ve daha fazla kişinin olduğu hanelerde yaşarlarken bu hanelerin beşte biri en alt gelir diliminde, beşte ikisi de ikinci alt gelir dilimindedir.

Araştırmadaki aylık hane geliri ve hane kişi sayısı verileri ve TÜİK'in de açlık ve yoksulluk sınırı hesaplamasında kullandığı günlük 1 dolar, 2,15 dolar, 4,3 dolar dilimleri kullanıldığında ortaya çıkan aylık kişi başı gelir hesabı da durumun çarpıcılığını göz önüne sermektedir.

Kürtlerin yüzde 23,4'ü aylık 64 TL ve altı gelirdedir (günlük 1 dolar ve altı), yüzde 29,4'ü de aylık 65 -138 TL gelir dilimindedir (günlük 2,15 dolar). Bu oranlar Türkler de ise 64 TL ve altı gelir diliminde yüzde 4, 65 - 138 TL gelir diliminde yüzde 15,1 şeklindedir.

Kişi başı gelir		
	Türk	Kürt
64 TL ve altı / kişi / ay	4,0	23,4
65 - 138 TL / kişi / ay	15,1	29,4
139 - 276 TL / kişi / ay	37,9	27,5
277 - 500 TL / kişi / ay	26,6	12,9
500+ TL / kişi / ay	16,4	6,8
Toplam	100,0	100,0

Kişi başı gelir üzerinden bakıldığında, Kürtlerin yüzde 23'ü açlık sınırı altında, yüzde 53'ü yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır.

Çatışmacı Ortamdan Etkilenme

Türklerin yüzde 14'ü Kürtlerin yüzde 30'u son 30 yıldır süregelen çatışmacı ortamdan ekonomik zarar gördüğünü söylemektedir. "Yakın ailemden, tanıdıklarımın ölen ya da yaralanan oldu" diyenler Türkler arasında yüzde 10, Kürtler arasında neredeyse iki katı, yüzde 18 oranındadır.

Türkiye'de 30 yıldır süregelen çatışmadan, şimdi okuyacağım şekilde bizzat bir zarar gördünüz mü?		
	Türk	Kürt
Ekonomik olarak zarar gördüm	14,0	29,9
Yakın ailemden biri öldü veya yaralandı	9,8	18,1
Göç ettim	,9	17,0
Yaşadığı yeri terk etmek zorunda bırakıldım	1,7	9,5
Yaşadığım yerdeki insanlardan kötü muamele gördüm	,8	14,3
Mahkemeye, karakola düştüm	,4	5,6

Kürtlerin yüzde 17'si göç ettiğini söylemektedir. Kürtler açısından en yüksek toplumsal maliyetlerden birisi olarak yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmak olduğu görülmektedir. Kürtlerin yüzde 10'u, Türklerin ise yüzde 2'si çatışmacı ortamda yaşadığı yeri terk etmek zorunda bırakıldığını söylemektedir.

3 BÖLGENİN SOSYOEKONOMİK DURUMU

3.1 OKURYAZARLIK ORANLARI

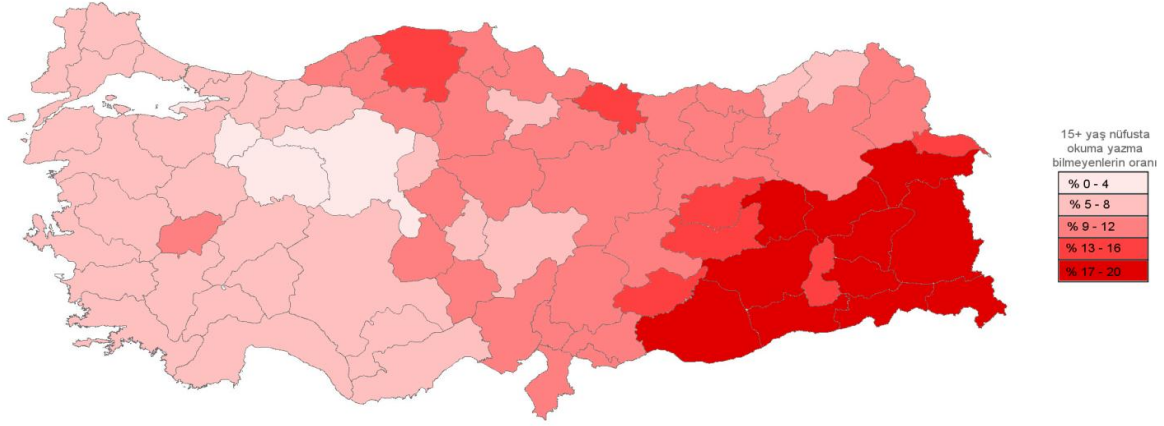
Kürt Meselesi sadece doğu bölgeleri ile sınırlı değildir. Kürtlerin üçte birinin (yüzde 34,1) üç doğu bölgesi dışında yaşamasına rağmen, bölgenin tarihsel olarak Kürt Meselesi'nin ortaya çıktığı bölge olmasından ve hâlâ nüfusunun çok büyük bir çoğunluğunun Kürt olmasından dolayı Kürtlerin bugünkü durumunu anlamak ve durum tespiti yapmak amacıyla üç bölgenin bazı özelliklerini diğer bölgelerle karşılaştırmak yanlış olmayacaktır.

Cumhuriyet tarihi boyunca eğitim konusunda önemli mesafe alınmasına ve son yıllarda “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler”, “annelere koşullu nakit yardımı” türünde eğitim kampanyalarının çocukların eğitim seviyesine önemli katkıları olmasına rağmen, Türkiye genelinde en basitinden okuryazarlık oranlarına bakıldığında, doğu bölgelerinin geri kalmışlık sorunu çok bariz olarak ortaya çıkmaktadır.

İller (İlk 10 il)	Okur yazar olmayan oranı (%)	İller (Son 15 il)	Okur yazar olmayan oranı (%)
Eskişehir	3,5	Kastamonu	12,9
Ankara	3,7	Adıyaman	13,2
Bilecik	3,9	İğdır	15,9
Yalova	4,0	Batman	15,9
İstanbul	4,1	Ağrı	16,2
Tekirdağ	4,1	Bitlis	16,3
Kırklareli	4,2	Şanlıurfa	16,5
Muğla	4,4	Bingöl	16,7
Kocaeli	4,6	Mardin	17,0
İzmir	4,7	Van	17,1
		Hakkari	17,3
		Diyarbakır	17,3
		Muş	18,0
		Siirt	18,5
		Şırnak	19,6

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2009 verilerine göre, Türkiye genelinde 15 yaş üstü nüfusun yüzde 9,2'si okuma yazma bilmezken, doğu bölgelerinde bu oran yüzde 15-20 mertebesine çıkmaktadır. Şırnak'ta 15 yaş üstü nüfusun 19,6'sı, Siirt'te yüzde 18,5'i, Muş'ta yüzde 18'i, Hakkari ve Diyarbakır'da yüzde 17,3'ü hiç okuma yazma bilmemektedir. Şırnak'taki 19,6 oranı, Türkiye genelinde 1990'da erişilmiş olan 19,5'lük okuma yazma bilmeyen oranıyla aynıdır. Diğer bir deyişle, hem Türkiye genelinde hem de

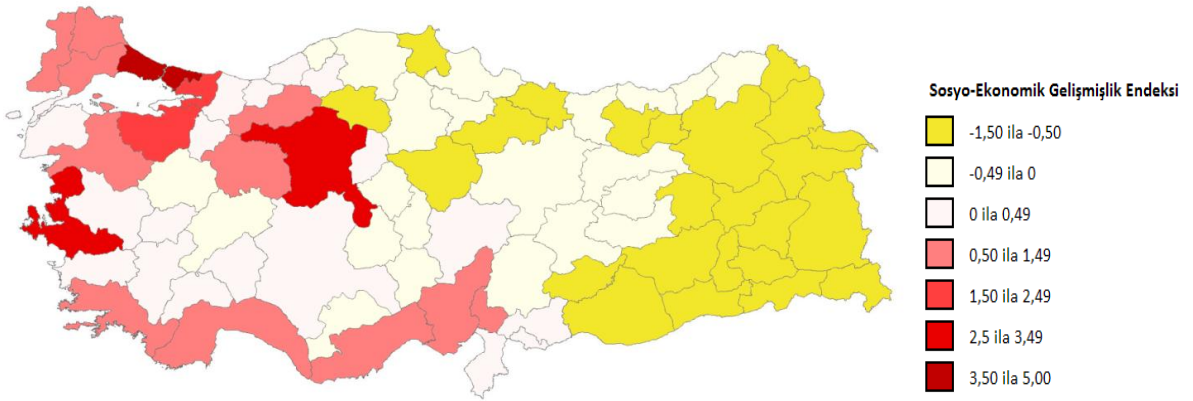
doğu bölgelerinde son yüz yılda inanılmaz bir gelişme varsa da, Şırnak şu anda ancak 20 yıl öncesinin okuryazarlık oranını yakalayabilmiştir.

İllerde okuryazar olmayan oranı (Kaynak: ADNKS 2009)

3.2 SOSYOEKONOMİK GELİŞİMİŞLİK

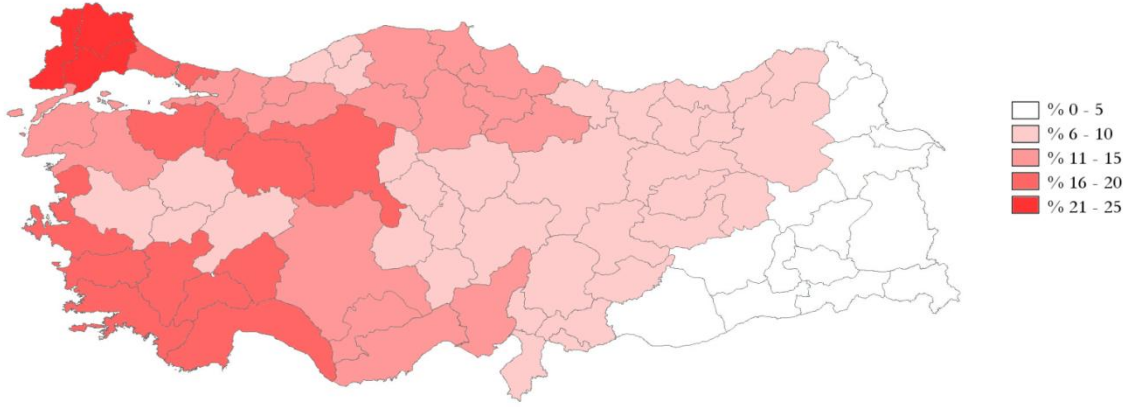
Bölgenin sosyoekonomik durumunu ortaya koyan diğer bir gösterge olarak DPT'nin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi incelendiğinde ise, doğu bölgelerdeki illerin neredeyse tümünün en düşük seviyede yer aldıkları görülmektedir. Aşağıda illerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini gösteren tabloda sarı olarak işaretlenmiş olan doğu illerinin en sonlarda yer alması durumunun ne denli çarpıcı olduğunu göstermektedir. Tablodan sonra yer alan ve yine Sosyoekonomik Gelişmişlik seviyesini il düzeyinde gösteren harita da benzer şekilde, doğu bölgelerinin geri kalmışlık halini sergilemektedir.

İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeks Seviyeleri (Kaynak: DPT 2003)

3.3 ÇALIŞAN KADIN ORANLARI

Dünya Ekonomik Forumu'nun kısa süre önce açıklanan yıllık raporunda kadın-erkek eşitliğinde Türkiye'nin 134 ülke arasında 126. sırada yer alması, ülke genelindeki vahim durumu ortaya koymuştu. Ancak ülke içinde bölgesel farklılıklar, Kürt kadınlar açısından durumunun daha da vahim olduğunu göz önüne sermektedir. Aşağıdaki grafikte de gösterilen, illerde kadın nüfus içinde tarım dışında istihdam oranlarına bakıldığında, üç doğu bölgesinde istihdam oranların yüzde 5'e dahi erişmediği görülmektedir.

İllerde kadın nüfus içinde tarım dışında istihdam oranı (Kaynak: ADNKS 2009)

4 KÜRT MESELESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

“KÜRT MESELESİNDE YARIN İÇİN YENİ BİR DİL VE DÜŞÜNME MODELİ ÖNERİSİ”

Bekir AĞIRDIR

4.1 KÜRT MESELESİNE BAKIŞ

Kürt Meselesi'nin geldiği noktada tek bir kelimeyle, boyutla, unsurla tanımlayabilmek olanaksız görünmektedir. Sorun çok boyutlu, çok aktörlü, çok unsurludur.

Gündelik siyasi çekişmelerle, yaşanmakta olan siyasi kutuplaşma içinde ve bildik kavram ve modellerle Kürt Meselesi'ni tanımlamak ve çözüm aramak bizce olanaksızdır. İhtiyacımız olan şey yalnızca siyasi çekişmelerin dışından bakabilmek değil, bundan daha derin, daha farklı bir yaklaşım üretebilmektir. Bunun için de meseleyi kavrama, tanımlama ve çözme konusunda yeni yöntem ve modellere ihtiyacımız vardır. Sorunun tarihsel ve sosyolojik boyutunda belki de söylenmemiş ve yazılmamış söz kalmamış gibidir. Fakat öte yandan hâlâ sorunun ne adı ne de nedenleri üzerinde siyasi bir mutabakatın olduğu görülmektedir.

Tarihsel perspektif de, zamanın ruhu da, bu meselenin durup dururken önümüze çıkmadığını gösterirken, reel sosyoekonomik göstergeler de meselenin yurttaşlar arasındaki eşitsizliğin ve adaletsizliğin ne kadar ağır olduğunu göstermektedir.

En azından son otuz yıl ve hatta yalnızca son bir yıldaki açılım sürecinde konuşulanlar bile, Kürt Meselesi'ni çözebilmek için yeni bir kavrama ve anlama modeline ve bu yeni modelin ana unsurlarının tanımlanmasına dünden daha çok ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Burada yapılmaya çalışılan, bu yeni model ve çözüm süreci üzerine düşünce egzersizleridir. Bu egzersizlere başlarken temel bazı tercihlerimiz olduğunun altını çizmemiz gerekir:

- a) Kürt Meselesi terör sorununa rehin edilmeden ele alınmalı, düşünülmeli ve konuşulmalıdır. Terör ve şiddet bir vakıadır, fakat Kürt Meselesi'nin ne tek nedeni, ne de tek sonucudur.
- b) Kürt Meselesi bizim, ülkemizin sorunudur; çözümü de yine bizim irademiz ve kararımızla olacaktır.
- c) Kürt Meselesi aynı zamanda bu ülkede ortak geleceğe inanan insanların sorunudur ve bu insanların ortak yaşam iradelerini geliştirmeleri, güçlendirmeleri için çözülmesi elzem olan bir sorundur. Bu nedenle bu dizideki analizler ve öneriler, ortak geleceğe dair ve ait olmayan unsurları, boyutları, olasılıkları kapsamamaktadır.

4.2 KÜRT MESELESİNE DAİR SAPTAMALAR

Bu yazı dizisinde özetlemeye çalıştığımız tüm bulgular Kürtlerin Türklere kıyasla müthiş bir yoksulluk, yoksunluk ve mağduriyet hali içinde olduklarını göstermektedir. Devletin bölgeye ait resmi verilerinin analiz edildiğinde de ortaya çıkan adaletsizlik ve geri kalmışlıkla birlikte bu bulgular okunduğunda önemli noktaları not etmek gerekmektedir.

- a) Kuzey Doğu, Orta Doğu ve Güney Doğu bölgeleri, sosyo-ekonomik açıdan ülkenin geri kalan bölgelerine kıyasla müthiş bir geri kalmışlık içindedirler.
- b) Bu durum yalnızca bölgeyle sınırlı değil, tüm ülkeye yayılmış olan Kürtlerle de ilgilidir ve Kürt yurttaşlar derin bir yoksulluk, yoksunluk ve mağduriyet içindedir.
- c) Bu nedenle sorun hem bölgenin kalkınma ve toplumsal dönüşüm sorunudur, hem Kürtlerin kültürel kimlik sorunudur, hem de Kürtlerin yoksulluk, yoksunluk ve mağduriyeti sorunudur.
- d) Bu yoksulluk, yoksunluk ve mağduriyet tüm diğer siyasi ve kültürel sorunların da dışında, kendi başına Kürt yurttaşlar için bir sosyal dışlanma sorunu üretmekte ve toplumsal huzur ve barışın geleceğini de tehdit etmektedir.

Bu saptamalar, bir yaklaşım ve politika önerisi gereğini ortaya çıkarmaktadır:

Türkler, Kürt yurttaşların eğitim, istihdam, sosyal güvenlik şemsiyesinden yararlanma, gelir, çatışmacı ortamdan zarar görme, yerini yurdunu terk etme gibi hususlar bakımından içinde buldukları mağduriyetin, dezavantajlı konumlarının gerçek boyutunun hiç de farkında değildirler. Türklerin ve ülkenin geri kalanının Kürt Meselesi etrafındaki düşünce, algı ve beklentilerinin oluşmasındaki en önemli faktör olan terör meselesi dışında bir gerçeklik ve mağduriyet durumu olduğunu genel kamuoyu ve Türkler bir kez daha hatırlamalıdır.

Özellikle medyaya bu konuda önemli görevler düşmektedir. Medya, bölge ile ilgisini yalnızca terör, davalar ve töreler üzerinden yürütmek yerine, Kürtlerin yoksulluk ve yoksunluklarına da çevirmelidir.

Bunun yanı sıra Kürtler ve Kürt siyasetçiler de Türklerdeki terör ve şehitler hususundaki hassasiyeti anlamalıdır.

Daha da sorunlu olan şey ise Kürt meselesi siyasi aktör olarak yalnızca Ak Parti-BDP-PKK üçgenine terk edilmiş görünmektedir. Diğer partilerin özellikle ana muhalefet olarak CHP'nin dört aydır yazılmakta olduğu söylenen Kürt raporu hazırlığı dışında yeni politikaları yokmuş gibi görünmektedir.

4.3 KÜRT MESELESİ'NİN TANIMI

a) Kürt Meselesi, ülkemizin insan hakları ve demokratikleşme sorununun bir parçasıdır, bir bölge veya bir kimlikle sınırlı değil, bütün toplumla ilgilidir. Tek tip yurttaşlıktan ve tek tip toplumdan, farklılıklarıyla bir arada ve etkileşim içinde olan demokratik toplum olmaya dönüşümün sancılarını içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda devletin ve siyasetin demokratikleşmesi, devlet-birey dengesinin bireyi öne alan zihniyete dönüşümünün sancılarını ve filizlerini içinde barındırmaktadır. Bu nedenle de yeni bir toplumsal mutabakatın motoru olma potansiyeli taşımaktadır.

b) Kürt Meselesi ülkemizin yönetim sorununun bir parçasıdır, bir bölgeyle veya bir kimlikle sınırlı değil, bütün toplumla ilgilidir. Yönetim düzenimiz mahalleden başlayarak ilçe, il, bölge tanımları yenilenerek, halkın yalnızca kendisini ilgilendiren kararları başkalarının onaylanmadan, denetlenmeden alabildiği, kendi her bir yönetim biriminde kendi meclisleri ve seçtikleriyle yoluyla yönetime katılabildiği bir şekle dönüştürülmelidir. Ancak böylesi bir yerinden demokratik yönetimler yoluyla devlet yeniden yapılandırılabilir, merkeziyetçi düzen âdemi merkeziyetçi düzene dönüştürülebilir, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye ulaşılabilir. Yaşanan Kürt meselesinin bir boyutu da, bu tıkanmış yönetim düzeninin sancılarının ve zorluklarının hem nedeni hem de sonucu olarak var olmaktadır.

c) Kürt Meselesi aynı zamanda ekonomik kalkınma ve toplumsal modernleşme açısından bölgenin geri kalmışlık sorunudur. Üstelik sorunun bu boyutu hakkında tüm toplumda ve siyasi aktörlerde tam bir mutabakat vardır. Üç doğu bölgemizin ekonomik sorunları, ülkemizin diğer bölgelerinin ve tümünün sorunları gibi günöbirlik değil, kısa ve uzun vadeli etkin bölge kalkınma planları kapsamında ele alınarak çözülebilir. Ekonomik kalkınma ve toplumsal dönüşüm ihtiyacı, aynı zamanda bölge insanının, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin, merkezi yönetimin ve ekonomik tüm aktörlerin katılımı ve rolü olmadan kısa vadeli paketler ve teşviklerle karşılanabilme dinamiklerinden ve potansiyelinden yoksundur.

d) Kürt meselesi Kürtlerin kimlik talepleri meselesidir. Kürtlerin kendi kimliklerini, kültürlerini yaşayabilme, geliştirebilme, dillerini öğrenme ve dillerinde eğitim alma meselesidir. Bugün yaşadığımız dünyada kimlik taleplerini dikkate almadan ne siyasetin öznesi olarak seçmeni, ne medyanın muhatabı olarak okuru, ne ekonominin öznesi olarak tüketiciyi tümüyle anlamamız ya da çözümlenememiz mümkündür. Yeni birçok sorun ancak kültürel olan tanımlar üzerinden anlaşılabilir. Kimlik taleplerini insan hakları anlayışıyla birleştiren artık devletin insanlara tek tip kimlik tanımlaması ve dayatması değil insanların kendi seçtikleri farklı kimlikleri yaşayabilmeleri, toplumun demokratik ve çoğulcu olabilmesi önemlidir. Yaşadığımız değişim ve dönüşüm gösteriyor ki, kültürel kimlik talepleri ve bu kimlikler üzerinden türemiş diğer siyasal ve kültürel talepler göz ardı edilerek yok sayılmaz. Ya da anlamaya çalışmadan, cevap üretmeden, kategorik olarak reddedilerek, yasalarla veya çevre baskılarıyla bastırılarak, yasaklanarak ortadan kaldırılamaz.

e) Kürt Meselesi elbette aynı zamanda dış politika, güvenlik, asayiş ve terör boyutları da olan bir sorundur, fakat bu boyutlar bu dizinin dışında tutulmuştur.

f) Kürt Meselesi tarihsel gelişiminden ya da son otuz yıldaki sürecin başlangıç noktasındaki karakter ve dinamiklerinden başka bir noktaya gelmiş, derinleşmiş, boyutları ve aktörleri çoğalmıştır. Bugün konuştuğumuz Kürt Meselesi, 30 ya da 60 yıl önceki Kürt Meselesi'nden farklıdır. Bu nedenle çözümü de farklı olacaktır. Yine bu nedenle de iki yıl sonra hâlâ çözememişsek, başka bir Kürt Meselesi konuşuyor olacağımız açıktır.

g) Bu kadar farklı boyutlarıyla, karmaşık bir hal almış Kürt Meselesinin her bir boyutu için çözümler, aynı anda, birbirinin ön koşulu veya gereği sayılmaksızın bütüncül bir strateji içinde ele alınmalıdır.

h) Kürt Meselesi'nin çözümünde, çözümün kendisi kadar üzerinde toplumsal uzlaşma yaratılması gerekliliği de açıktır. Bu nedenle çözüm sürecinin yönetilmesi de en az sorunun kendisi kadar önemlidir.

i) Bu karmaşık karakteriyle ve toplumsal mutabakat için süreç gerektiren yönüyle de meselenin çözümü tek bir aktörün, tek bir anahtar eylemine bağlı değildir. Bu nedenle de mesele diğer sorunlarımızdan ayıran açılım paketleriyle değil, ülkemizin temel sorunlarının tümünü kapsayan, bütüncül bir "değişim" hamlesiyle çözülebilir. Bu değişim hamlesinin geçerli ve başarılı olabilmesi ise toplumda var olan tüm farklı siyasal taleplerin, bütün siyasal eğilimlerin siyasal hayata, bu çözüm ve değişim sürecine katılmalarının sağlanmasına bağlıdır.

j) Kürt Meselesi'nin çözümsüzlük içinde sürdürülmesi açısından iki önemli psikolojik sonuç doğurmaktadır. Birincisi, sorunun doğrudan muhatabı olmadığını düşünen toplumsal kesimlerde ve aydınlar başta olmak üzere herkeste bıkkınlık hali doğurmuş olmasıdır. Bıkkınlık halinin en önemli sonucu, çözüme giden süreçte tüm kesimlerin, aklın, yeni enerjilerin çözüme yapabilecekleri katkının en aza iniyor olmasıdır. Yine meseleye doğrudan taraf olmadığını sanan kesimler giderek sertleşmekte, sürmekte olan şiddet ve kutuplaşma da bu sertleşmeyi beslemektedir. Bir yandan en uç seçeneklerin bile konuşulur olması, tartışma ortamı açısından yararlı gibi görünürken, öte yandan da daha radikal çözümsüzlük anlamına da gelebilecek seçenekler kendilerine fikrî zemin bulabilmektedir.

Toplumsal psikolojideki diğer önemli sonuç ise Kürt yurttaşların psikolojisidir. Tüm bu tartışmalar arasında Kürtler kendi gerçeklikleri, sorunları ve sosyal dışlanmışlıklarıyla yaşamaya devam etmektedirler. Sorunun bu kadar yıldır aynen sürüyor oluşu, giderek bu sorunun hep var olacağı ve çözülemeyeceği duygusunu ve beklentisini körüklemektedir. Bu duygu hali içinde, meselenin çözümsüzlük içinde devamı ve varlığı beklentisi gelecek

beklentileri içinde de bir ana unsur olmaktadır. Bu ruh hali ve beklenti de ülke ve kişisel geleceğimize dair tüm tasavvurlarımızı ve iddialarımızı biçimlemektedir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız boyutları, dinamikleri nedeniyle, Kürt Meselesi'nin nedenleri ve çözümü eski kavrayış modelleri, paradigmaları, kavramlarıyla ele alınarak anlaşılabilir. Hâlbuki dünya değişmiş, Türkiye değişmiş, gündelik hayat değişmiş ve tüm bunların ve kendi iç dinamiklerinin etkisiyle Kürt Meselesi de değişmiştir.

Bugünkü Türkiye ve Kürt siyaseti içinde sivil toplumu, sivil inisiyatif ve girişimleri, yeni sınıfsal ve ekonomik aktörleri dikkate almadan, yalnızca partilere ve liderlerine dayalı bir siyaset anlayışıyla hareket ederek başarmak olanaksızdır. Üstelik toplum bu kadar siyasallaşmış, siyasal kutuplaşmadan üreyen gerilimli siyaset tarzı bu kadar yaygınlaşmışken, Kürt Meselesi'ne dair alınan siyasi pozisyonların yalnızca bu meseleye dair olduğunu sanmak da bir başka hatadır.

4.4 SORUNLU ZİHNİYET VE ALGI KALIPLARI

Çözüm sürecinde her bir tarafın ve aktörün Kürt Meselesi'ne bakışları, hedefleri, güçleri ve psikolojileri farklıdır. Elbette rolleri de farklıdır. Meselenin çözümü, her bir taraf ve aktörün sürece dahil edilerek, katkıda bulunarak ve ikna olmuş bir halde aktif olmalarına bağlıdır.

Başlangıcından bu yana sorun katman değiştirmiş, devlet-birey arası sorun iken, şimdi yanına toplumsal sorun boyutu da eklenmiştir. Üstelik Türklerin önemli bir kısmının giderek sertleştikleri de gözlenmektedir. Bunun yanı sıra olumlu bir katman değişikliği de yaşanmış ve mesele ilk kez bu kadar derinlikli siyaset zemininde tartışılır olmuştur. Üstelik ilk kez devletin kurumları arasında da çözüm niyetliliği konusunda mutabakat gözlenmektedir.

Siyasi zeminde partilerin ve yandaşlarının meseleye bakış açılarında elbette farklılıklar vardır. Fakat her bir partinin seçmen tabanının homojen olmadığı, Kürt Meselesi'ne bakışlarının da tek tip olmadığı gözden ırak tutulmamalıdır. Bu nedenle seçmen seviyesinde parti tercihinin bakarak toplu ve kategorik bakışlar, yaklaşımlar geçerli ve doğru değildir. Sonuç olarak seçmenlerin tümünün ortak huzur ve barışı isteyecekleri aşıkardır.

Benzer farklılıklar Kürtler arasında da gözlenmektedir. Kürtler de homojen bir biçimde tutum almamaktadır. Reel siyaset üzerinden bakıldığında da Kürt siyasetçileri ve temsilcilerini homojen bir blok olarak değerlendirmek doğru değildir.

Yine kamuoyunda çokça dillendirildiği gibi kurumların bu mesele etrafında blok olarak pozisyon aldıklarını düşünmek de çözümü zorlaştıran bir yaklaşım olacaktır. Asker, polis veya idari kurum ve görevlilerinin her birisinin içinde de meselenin tanımı ve çözümü konusunda farklı yaklaşım ve tutum kümelenmeleri vardır. Bu nedenlerle tarafları ve

aktörleri kategorik olarak tanımlamak yerine her bir taraf ve kurum içinde meselenin çözümüne bakışta farklı tutum ve tercihler olduğu çözüm sürecinde akıllarda bulundurulmalıdır.

Kısaca çözüm sürecine karşı olan, şiddet ve mücadele sürecinden yana olan aktörler ve taraflar değil, bir zihniyet dünyası ve algılar demetidir. Bu nedenle yapılması gereken bu algılar demetinin dönüşmesini hedeflemek ve zihniyet değişikliği gereğini anlatabilmektir.

Aktörler açısından yapılması gereken ise, her bir aktörün-tarafın-grubun-seçmen kümesinin çözüme sıcak olanlarıyla ilişki ve müzakere zemininin yaratılmasıdır. Yani bir partiyi, örgütü, kümeyi, öncülerinin, sözcülerinin pozisyonu nedeniyle tümüyle dışarıda tutmak yerine, içlerinde çözüme sıcak bakanlarla ilişki zemini ve yolları üretilerek, çözüm merkezleri çeşitlendirilerek güçlendirilmelidir.

Yapılması gereken, çözüm sürecinde “kapsayıcı” olmanın esas olması, mümkün olduğunca “dışlayıcı” olunmamasıdır.

Kürt Meselesi etrafında oluşan olumsuz toplumsal psikoloji, yaşanan siyasal kutuplaşma ile derinlik kazanmaktadır. Yani iki ayrı eksendeki gerilim birbirini çoğaltmakta, giderek iç içe girmektedir. Şimdi meseleyi çözmeyi amaçlayan her bir hamle bu toplumsal psikolojiyi ve güvensizlik ortamını dikkate almalıdır.

Belki de artık gerekli olan sivil siyasetin inisiyatifi ele almasıdır. Yalnızca bölgede değil tüm ülkede sivil toplum örgütleri ve sivil kanaat önderleri artık bu meselenin sürdürülemez olduğunu siyasete ve topluma anlatmalıdırlar. Neyi, nasıl çözmemiz gerektiğinden bir önceki adım olarak belki de ihtiyacımız olan ilk mutabakat, bu halin dışında bir durum yaratılması gerekliliğindeki mutabakattır.

4.5 YENİ BİR DİL KULLANMAK

Her şeyden önce yeni bir dil üretmek gerekmektedir. Mesele üzerindeki tartışmalar, özellikle yaşanmakta olan kutuplaşmanın da ürettiği bir şiddet dili üzerinden yürütülmektedir. Tartışmalara karşıdakine, fikre, kutsal olana en küçük bir saygı ifadesi taşımayan bir dil egemendir. Kaldı ki, tartışmalarda kullanılan birçok kavram içeriklerinden ayrıştırılmış, bambaşka anlamları olan, imalı ama içeriği dışında bir anlama büründürülmüştür. İnsan hakları, anadil eğitimi, demokrasi, kültürel kimlik, demokratik cumhuriyet, özerklik gibi herkesçe bilindiği varsayılan kavram ve tanımlar bile artık karşılıklı münazara dili içinde başka anlamlara büründürülmüştür. Açıkça ifade edilmesi, kabul edilmesi gerekir ki, devletin de, hükümetin de, siyasetçilerin de, Kürtler adına siyaset yapanların da, kanaat önderlerinin çoğunun da öncelikle dili iflas etmiştir.

Tartışmalar ve ortam, terörün ya da bazı operasyonların, eylemlerin, şiddetin devreye girdiği günlerde daha bir şiddetlenmekte, akılselimi yerini sloganlara, bağırışlara

birakmakta, en basit konuşma kendi sesiyle kendi şehvetini çoğaltan nutuklara dönüşmektedir.

Her bir kavram Türkler ve Kürtler için ve hatta her bir parti yandaşı için farklı anlamlara gelmektedir. Örneğin “açılım” kelimesi Kürtler için başka, Türkler için başka, Ak Parti’li seçmen için başka, MHP’li seçmen için başka anlamlara gelmektedir. Örnekleri “af”, “terör”, “terörist başı” gibi tabirler şeklinde çoğaltmak mümkündür.

Kürt Meselesi’nin bu kez çözmek ve toplumsal barışı ve huzuru tesisi etmeyi amaçlıyorsak bu kez yeni bir dil üreterek tartışmaya başlamalıyız. Yeni dil aynı zamanda, ortak güven ortamının başlangıcında olmazsa olmaz koşuldur.

Kürt Meselesi’nin çözümünde toplumsal uzlaşma gereği kaçınılmazdır. Bunu sağlayacak araç ise siyasi uzlaşmanın üretilmesidir. Siyasi zeminde tartışma, ikna ve uzlaşma sürecinin sağlıklı olarak işlemesi gerekmektedir. Bu sürecin başlangıç noktası olarak, gerek ülke genelinde gerek Kürt yurttaşlar özelinde “bu kez çözebileceğiz” dedirtecek bir güven ortamı yaratılması kaçınılmazdır. Yeni bir dil ve üslup, bu güven ortamının tetikleyicisi ve kaldırıcı olacaktır.

4.6 BİRLİKTE, FARKLILIKLARIMIZLA YAŞAYABİLMEK

Bu kadar yılımızı, insanlarımızı, kaynaklarımızı, umutlarımızı rehin alan bu mesele bizimdir ve çözülebilir bir meseledir. Bu ülkenin her türlü farklılıklarına ve farklı taleplerine rağmen tüm yurttaşları ortak yaşama iradesini tümüyle kaybetmeden çözmeliyiz de. Artık Kürt meselesi bu haliyle sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Kaybedilen yalnızca mali ve insan kaynakları değil, demokrasi, yerinden demokratik yönetim sistemi, farklılıkların zenginliğidir.

İhtiyacımız olan kısa vadeli taktik yaklaşımlar değil, tümünden yeni bir kavrayış modeliyle, yeni bir zihin haritasıyla, yeni kavramlarla yeni bir strateji geliştirmektir. İhtiyacımız olan bir taraf, bir muhatap değil, herkesi, her muhatabı, her aktörü dikkate almaktır. İhtiyacımız olan paketler değil, Kürt Meselesi’ni ve demokratikleşme sorunu topyekûn ele alan yeni toplumsal uzlaşma ve yeni bir anayasadır.

Birlikte, bir arada yaşamak evrensel bir sorundur ve dünyada da denenmiş ve yaşanmakta olan birçok modeli var.

a) Birinci model, ulus devletler çağında hemen tüm ülkelerde denenmiş olanı. Farklı kimliği, hukuktan eğitime ve silaha kadar her türlü yöntem ve araç ile hâkim kimlik içinde eritmeye, yok etmeye çalışmak yani asimilasyon modeli. Bu model ve asimilasyon politikaları şimdiye kadar devletin de tercih ettiği yoldu ve artık bu modelin yetmeyeceği ve toplumsal barış içinde yürümeyeceği ortaya çıktı.

b) İkinci model, farklı kimliği marjinalize etmek ve bir toplumsal alana veya coğrafyaya sıkıştırmak yani gettolaştırmak. Farklılığın olduğunu bileceğiz, varlığını kabul edeceğiz ama sıkıştırdığımız alan dışına çıkmasına izin vermeyeceğiz.

c) Üçüncü model, farklılıklara toleranslı davranma modeli olarak ortaya çıkıyor. Varlıklarını tanıyacağız, aramızdaki varlıklarına tahammül ve tolerans göstereceğiz ve hatta Kürtçe müzik yapabilme gibi bazı politikalarla onları himaye eder politikalar da uygulayacağız ama hep bizim çizdiğimiz ve hoşgörü gösterdiğimiz toplumsal sınırlar içinde kalmaları şartıyla.

d) Dördüncü model ise ilişki içinde, barış içinde bir arada yaşamının koşullarını ve gereğini arayacak ve üreteceğiz. Kimlikleri ve farklılıkları, statik değişmez kavramlar olarak değil, değişen, birbirinden etkilenerek dönüşen ve çoğalan kültürel farklılıklar olarak kabul edecek ve bunun koşullarını arayacağız.

Bu bir arada yaşama modeli ise daha meşakkatli, daha uzun bir süreçtir ama mecburi vatandaşlıktan gönüllü vatandaşlığa geçişin yoludur. Bu yolun en zor kısmı da yeni bir “biz” hayali ve tanımı geliştirebilmekten geçer. Türk - Kürt sabah aynı kadere uyanacağımız kabulüyle başlar.

“Biz” tahayyülünü yenileyebilmek, geliştirerek değiştirebilmek, yeniden yaratabilmek için empatiye ihtiyacımız var. İşte sivil siyasetin olanca ağırlığını koymasına gereken nokta da bu empatinin yaratılması, birbirimizin duyarlılıklarına ve taleplerine farkındalık bilinci yükseltilmesi.

4.7 SON SÖZ VE HABUR

Empati için en canlı örnek Habur olayı. Habur olayı olarak anılan ve açılım sürecinin tıkanma noktası olarak gösterilen olaya bir de başka bir açıdan bakmayı denemek mümkün. Örneğin gelenler Kürtler için “barış elçileriydi” Türkler için “PKK’lı” ve “PKK gösterisiydi”. Otuz yıla yaklaşan çatışmacı ortamda 35 binden fazla Kürt genci ölmüş, binlerce faili meçhul cinayete Kürt siyasetçi, aydını kurban verilmiş. Kürt aileler dağılmış, köyler boşaltılmış, evlerinden, yurtlarından olmuş, evlatların bir kısmı kurban verilmiş, bir kısmı dağda bir kısmı hapishanelerde.

Tüm bu acıları yaşamış Kürtlerin, Kürt anaların “bu çatışmacı ortam bitecek, evlatlarımız geri dönecek” sevinci ve coşkusu olarak okumak çok mu yanlış, çok mu zordu?

İkinci örnek Demokratik Özerklik tartışmaları. Bu rapor ve dizi hazırlandıktan sonra ortaya çıkan bu tartışmada da hiç kimse soğukkanlılıkla ülkenin yönetim problemini de tartışmadı DTK ile BDP taslaklarının neden farklı olduğunu ve bunun anlamının ne olduğunu da.

Yine de hiç olmadığı kadar çözüme yakınız. Son bir yıldır, özellikle referandum süreci ve sonrası Kürt meselesinin her bir boyutunun tabulardan kurtularak bu kadar konuşulabiliyor olması geri dönülemez bir kazanımdır. Neye nasıl yapacağımız ancak bu tartışma süreçlerinde siyasetin ikna ve uzlaşma süreciyle ortaya çıkacaktır. Yeter ki “bu kez çözeceğiz” niyeti her kelimenin ve herkesin önüne geçsin.